

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων
ΠΜΣ Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές

Το Ιράν στο διεθνές πεδίο από την Ισλαμική Επανάσταση στο σήμερα

Ισορροπίες και προκλήσεις

Νικόλαος Τζιφάκης – Ευγενία Βαθάκου

Θεοδώρα Τσιρογιάννη

A.M. 3033201401031

Σημαντικοί Όροι

Ιράν, Μέση Ανατολή, Πυρηνικά, ΗΠΑ, Σίιτες, Χεζμπολάχ,
Συμφωνία Λωζάννης, Ισλαμικός Νόμος, Συμβούλιο Ασφαλείας

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να παρουσιάσει την πορεία του Ιράν από την επανάσταση του 1979, έως τις μέρες μας, μέσα από δύο διακριτές αλλά παράλληλα στενά συνυφασμένες οπτικές. Η πρώτη αφορά τις διμερείς σχέσεις του Ιράν με άλλα κράτη και η δεύτερη τη διαχείριση του ζητήματος της ανάπτυξης του πυρηνικού προγράμματος της Τεχεράνης από τη διεθνή κοινότητα. Μέσα από την μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας, καθώς και την αποδελτίωση της σχετικής αρθρογραφίας, επιχειρείται μία – κατά το δυνατόν – σφαιρική και ιστορικά ακριβής αποτίμηση της πορείας μίας χώρας στον χρόνο και στο σύγχρονο πολιτικό γίγνεσθαι.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - Ιστορικό πλαίσιο	
1.1 Το Ιράν στον 20 ^ο αιώνα	6
1.2 Η Επανάσταση του 1979	10
1.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Πολιτική, κοινωνία, οικονομία	
2.1 Πολιτειακή και πολιτική δομή	13
2.2 Κοινωνία	15
2.3 Οικονομία	16
2.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Διεθνής θέση του Ιράν	
3.1 Συρία	18
3.2 Λίβανος	20
3.3 Ρωσία	21
3.4 Χώρες Αφρικής	22
3.5 Σαουδική Αραβία	24
3.6 Ισραήλ	26
3.7 Ηνωμένες Πολιτείες	27
3.8 Ευρωπαϊκά κράτη	30
3.9 Συμπεράσματα κεφαλαίου	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - Ιράν και Πυρηνικά	
4.1 Το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν	32
4.2 Το χρονικό του πυρηνικού προγράμματος	35
4.3 Μετά τη συμφωνία	41
4.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	44
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	46

Εισαγωγή

Η ανά χείρας εργασία έχει σκοπό να προσεγγίσει το Ιράν μέσα από την ιστορική του εξέλιξη, εξετάζοντας τις ισορροπίες με τους "αντιπάλους" και τους "συμμάχους" του. Παράλληλα, θα επιχειρηθεί να αναδειχθούν οι λόγοι και η πορεία ανάπτυξης του πυρηνικού του προγράμματος καθώς και οι προοπτικές που ανοίχθηκαν μετά την συμφωνία με την διεθνή κοινότητα γύρω από το ιδιαίτερα ακανθώδες αυτό θέμα. Αν συνεπώς το ερευνητικό ερώτημα της συγκεκριμένης μελέτης είναι ο βαθμός αλληλεξάρτησης του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν με την διεθνή θέση της χώρας, η συμβολή της σε επιστημονικό επίπεδο ευελπιστεί να είναι η επαρκής και τεκμηριωμένη παρουσίαση όλων των πτυχών αυτής της σχέσης.

Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν ή Περσία, όπως ήταν η αρχαία ονομασία της, είναι μια χώρα πλούσια σε ιστορία και πολιτισμό. Η γεωγραφική της θέση με το ιδιαίτερο γεωπολιτικό της βάρος, οι φυσικοί της πόροι καθώς και το ένδοξο παρελθόν της, την καθιστούν σημαντικό παράγοντα στο διεθνές σκηνικό και πρωτίστως στην ευρύτερη Μέση Ανατολή.¹ Ο πρωταγωνιστικός ρόλος της Τεχεράνης επιτυγχάνεται και μέσω της πυρηνικής ισχύος που επέμεινε να αναπτύσσει, παρά τις διεθνείς αντιδράσεις των τελευταίων δεκαετιών.² Σήμερα το Ιράν, μετά από μια μακρά περίοδο κυρώσεων και απομονωτισμού, διεκδικεί ξανά τον ρόλο του στην παγκόσμια κοινότητα, ως παράγοντας σταθερότητας στην ταραγμένη Μέση Ανατολή. Ο ρόλος του αυτός δυσχεραίνεται, εξαιτίας των ιδιαίτερα σύνθετων ισορροπιών, καθώς, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αποτελεί «θρησκευτική μειονότητα» στη γεωγραφική του περιοχή, ως κράτος σιτών σε μία σουνιτική Μέση Ανατολή.

¹ Για μία ερμηνεία των γεγονότων από την οπτική της ιρανικής πλευράς, βλ. ενδεικτικά, Ali Muhammad Naqavi, *Islam and Nationalism*, (Islamic Propagation Organization)· RoshndelJalil, *Oil and Strategy, Beyond The U.S.-U.K. Operation in the Persian Gulf* στο "The Iranian Journal of International Affairs", (The Institute for Political and International Studies). Επίσης, για μία προσέγγιση της πολιτικής του Ιράν μέσα στο διεθνές πλαίσιο, βλ. ενδεικτικά, Darioush Bayandor, *Iran and the CIA- The Fall of Mosaddeq Revisited*, (New York, 2010)· Abrahamian Ervand, *Iran Between two Revolutions*, (New Jersey, 1982)· Khan Saira, *Iran and Nuclear Weapons, Protracted conflict and proliferation*, (Taylor & Francis e-Library, 2009)· Glenn E. Curtis and Eric Hooglund (ed.), *Iran: a Country Study*, (Library of the Congress, Washington DC, 2008).

² Για μία συνολική αποτίμηση, βλ. ενδεικτικά, Βιβή Κεφαλά - Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επίμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, (Αθήνα, 2014)· Χάουαρντ Ρότζερ, "Ιράν και κρίση: Πυρηνικές φιλοδοξίες και η αμερικανική απάντηση", Εκδόσεις ΚΨΜ, (Λονδίνο, 2004).

Μια αναδρομή στην ιστορία πριν την Επανάσταση του 1979, θα βοηθήσει να κατανοήσουμε τις συνθήκες, εντός των οποίων αυτή έλαβε χώρα καθώς και την πορεία προς την δημιουργία ενός θεοκρατικού καθεστώτος απομονωμένου από την διεθνή κοινότητα. Θα προσπαθήσουμε να δούμε κατά πόσο επηρέασαν την πολιτική, την στρατιωτική και την κοινωνική πορεία του ιρανικού κράτους ο οκταετής (1980-1988) πόλεμος με το Ιράκ και οι διαχρονικές συγκρούσεις με την Σαουδική Αραβία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Συγχρόνως θα εξετάσουμε τις σχέσεις του Ιράν με την Συρία και την Χεζμπολάχ, που θεωρούνταν πάντα σύμμαχοί του, και αν μέσα σε αυτή την πολυετή διαδρομή υπήρξαν περίοδοι, κατά τις οποίες διαταράχθηκαν αυτές οι σχέσεις ή *πάγωσαν* για χάρη των παγκόσμιων ισορροπιών. Ποιος είναι ο ρόλος του στη Μέση Ανατολή και ποια η σχέση του στην πορεία των χρόνων με τις Ηνωμένες Πολιτείες; Πώς καθόρισε το πυρηνικό του πρόγραμμα τις σχέσεις του με τις υπερδυνάμεις αλλά και με άλλα κράτη; Ποια η σχέση που είχε με τους συμμάχους και αντιπάλους του κατά τις τελευταίες δεκαετίες; Η απάντηση σε αντίστοιχα ερωτήματα, συνιστά ένα εγχείρημα σύνθετο, αλλά παράλληλα και εξαιρετικά ενδιαφέρον για τον σύγχρονο μελετητή.

Το πρώτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην ιστορία του Ιράν. Παρακολουθώντας την πορεία του από την εποχή της διακυβέρνησης από τον Σάχη έως την επικράτηση της Επανάστασης του 1979, μπορεί να γίνει κατανοητό το νέο περιβάλλον μέσα στο οποίο επικράτησε το θεοκρατικό καθεστώς υπό τον Αγιατολλάχ Χομείνι. Το χρονικό της Επανάστασης και των γεγονότων που ακολούθησαν, επιτρέπει μία πρώτη προσέγγιση του αναγνώστη στις ιδιαίτερες ισορροπίες, που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό της χώρας και την κρίση στις σχέσεις του Ιράν με πρώην συμμάχους.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτυπώνει τη δομή του πολιτικού συστήματος του Ιράν, με αναφορές στο Σύνταγμα, την πολιτειακή και πολιτική ηγεσία και τους θεσμούς. Παράλληλα, ειδικό υποκεφάλαιο αναφέρεται στην ιρανική κοινωνία, με εστίαση στον ρόλο της γυναίκας μετά το 1979 και την μεταβολή των συνθηκών. Τέλος, περιγράφει το οικονομικό περιβάλλον της χώρας, εμμένοντας στις συνέπειες των διεθνών κυρώσεων και την πορεία της οικονομίας του Ιράν μετά από αυτές.

Το τρίτο κεφάλαιο στοχεύει στην ανάδειξη των διμερών σχέσεων του Ιράν με χώρες που αποτελούν παραδοσιακούς φίλους ή αντιπάλους του. Η επιλογή των

χωρών έγινε με κριτήριο την σημασία, που έχουν οι συγκεκριμένες χώρες για το Ιράν, είτε πρόκειται για συμμάχους του, είτε όχι. Η ανάλυση επικεντρώνεται, κατά κύριο λόγο στην αντιπαράθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Σαουδική Αραβία, αλλά και στην επιρροή του Ιράν στις συμμαχικές του χώρες, όπως η Συρία και ο Λίβανος.

Το τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζει αναλυτικά το χρονικό του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν, τους στόχους της Τεχεράνης και τις αντιδράσεις από γειτονικά κράτη και μεγάλες πυρηνικές δυνάμεις. Παράλληλα, καταγράφονται οι επιβληθείσες κυρώσεις από τη διεθνή κοινότητα και η πορεία των διαπραγματεύσεων μέχρι και την τελική συμφωνία της Λωζάννης το 2015. Το κεφάλαιο κλείνει με μία αποτίμηση των συνεπειών της εν λόγω συμφωνίας και μία προβολή των ενδεχόμενων κινδύνων από μία πιθανή νέα εκτράχυνση των σχέσεων μεταξύ Ιράν-ΗΠΑ.

Η μεθοδολογία της συγκεκριμένης εργασίας, βασίστηκε στην μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας, καθώς και της ιδιαίτερα εκτενούς διεθνούς αρθρογραφίας σε επιστημονικά περιοδικά και τον Τύπο. Ο συνδυασμός της αποτίμησης που προσφέρουν τα έργα που επικεντρώνουν στην διαχρονική πορεία του Ιράν και της ανάλυσης της ζώσας πραγματικότητας των διαπραγματεύσεων για το πυρηνικό πρόγραμμα από τη σύγχρονη αρθρογραφία, μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των λεπτών ισορροπιών και να αναδείξει σημαντικές πτυχές του εξεταζόμενου θέματος.

Πρώτο Κεφάλαιο

Ιστορικό πλαίσιο

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η ανίχνευση των ιδιαίτερων συνθηκών, που επικρατούν στο Ιράν του σήμερα, κρίνεται απαραίτητη η προσέγγιση της ιστορίας, των πολιτικών και κοινωνικών διακυμάνσεων των τελευταίων δεκαετιών και της δυναμικής που αυτές προσέδωσαν στη χώρα. Μέσα από την επισκόπηση των γεγονότων, των πρωταγωνιστών και της επίδρασής τους στην κοινωνία του Ιράν, μπορεί κανείς ευχερέστερα να κατανοήσει τις αιτίες βασικών στρατηγικών επιλογών του. Σε αυτό το πλαίσιο, θα επιχειρηθεί στη συνέχεια η αποτύπωση των βασικών τομών στην ιστορία του σύγχρονου Ιράν, με εστίαση στην περίοδο Παχλαβί και την εποχή μετά την Επανάσταση του 1979.

1.1 Το Ιράν στον 20^ο αιώνα

Η Περσική αυτοκρατορία, μια από τις αρχαιότερες του κόσμου, ιδρύθηκε από τον βασιλιά Κύρο τον 5ο αιώνα π.Χ.. Η λέξη Ιράν έχει ινδοπερσικές ρίζες και σημαίνει η γη της Αρίας φυλής. Η πολυτάραχη ιστορία της περιοχής σχετίστηκε με τις βλέψεις μεγάλων αυτοκρατοριών για τον έλεγχο των εμπορικών δρόμων και του πλούτου της. Έτσι στο πέρασμα των αιώνων, οι Πέρσες ήλθαν αντιμέτωποι με το στρατό του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Βυζαντίου καθώς και άλλων αυτοκρατοριών πιο πρόσφατα, όπως της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας. Οι Πέρσες ασπάστηκαν το Ισλάμ και συγκεκριμένα τον σιϊτικό του κλάδο, υιοθετώντας έκτοτε μια δύσπιστη στάση απέναντι στους σουνίτες γείτονές τους.

Κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα, το Ιράν έπαψε να τρέφει ελπίδες αναβίωσης της περσικής αυτοκρατορίας και ξεκίνησε μία προσπάθεια εκσυγχρονισμού, προκειμένου να αποκτήσει την απαιτούμενη ισχύ που θα του επέτρεπε να αναδειχθεί σε μείζονα παράγοντα στο χώρο της Μέσης Ανατολής, αν όχι της διεθνούς σκηνής. Σε αυτό συνέβαλε ο συνδυασμός του ενεργειακού πλούτου, καθώς είχαν ήδη ανακαλυφθεί σημαντικά κοιτάσματα πετρελαίου, και του αισθήματος ανωτερότητας, το οποίο πήγαζε από τη δόξα του παρελθόντος. Την ίδια στιγμή οι φυλετικές και θρησκευτικές διαφορές, καθώς και η ίδια η γεωγραφική του

θέση, απομόνωσαν το Ιράν, το οποίο παρά ταύτα συνέχιζε να ελπίζει στην αυτόνομη παρουσία και επιβολή επί των αντιπάλων του.³

Η ιστορία του σύγχρονου Ιράν ξεκινά το 1925, όταν ο ιδρυτής της νέας δυναστείας Ρεζά Χαν Παχλαβί ανέτρεψε με πραξικόπημα την παρακμάζουσα δυναστεία των Καζάρων και κυβέρνησε το Ιράν επί δεκαέξι χρόνια. Ο Σάχης Παχλαβί εγκαινίασε μια περίοδο μεταρρυθμίσεων (κυρίως στο στρατό, την εκπαίδευση και τη νομοθεσία) και σταδιακής αυτονομίησης από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Παράλληλα, ο εθνικισμός ανήχθη σε κυρίαρχη ιδεολογία, εγκαινιάζοντας μια περίοδο πολιτικής ιρανοποίησης και ομογενοποίησης, στο πλαίσιο της οποίας κάθε απόκλιση ήταν καταδικαστέα.⁴ Η μοναρχία Παχλαβί ήταν ένα περίεργο είδος μοναρχίας, χωρίς πραγματικές ρίζες στην παράδοση και ιδρύθηκε μετά την αποτυχία εγκαθίδρυσης δημοκρατίας.⁵ Ωστόσο κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι εμπορικές σχέσεις του Ιράν με τη Γερμανία προκάλεσαν την ανησυχία της Μεγάλης Βρετανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, οι οποίες τελικώς το κατέλαβαν, υποχρεώνοντας το Σάχη Παχλαβί σε παραίτηση. Το 1941 στην εξουσία ανήλθε ο γιός του, Μωχάμετ Ρεζά Παχλαβί, ο οποίος διοίκησε τη χώρα μέχρι το 1979, έχοντας ως όραμα ένα κράτος παρεμβατικό, το οποίο αφενός θα οργάνωνε ένα σύστημα πρόνοιας για τους πολίτες και αφετέρου θα αποκτούσε ηγεμονικό περιφερειακό ρόλο.⁶

Μετά το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου, τα βρετανικά στρατεύματα αποχώρησαν από το Ιράν τηρώντας επακριβώς το χρονοδιάγραμμα που είχαν θέσει, εν αντιθέσει με τα σοβιετικά. Εντούτοις, στα επόμενα χρόνια οι σχέσεις Ιράν - Βρετανίας επιδεινώθηκαν λόγω της πολιτικής της Αγγλοϊρανικής Εταιρείας Πετρελαίου, η οποία κατείχε το μονοπώλιο εκμετάλλευσης των πετρελαιοπηγών του Ιράν. Η βρετανική κυβέρνηση, που διέθετε μετοχές της εν λόγω εταιρείας, αποκόμιζε σημαντικά έσοδα από την εκμετάλλευση του πλούτου της ασιατικής χώρας και επεδίωκε εξακολουθητικά την επέμβαση στην εσωτερική της πολιτική. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, η ιρανική κυβέρνηση επιχείρησε να αντιδράσει εθνικοποιώντας τις πετρελαιοπηγές του, ωστόσο η ενέργεια αυτή την οδήγησε σε αδιέξοδο, καθώς η Βρετανία επέβαλε εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου του Ιράν.

³Peter Calvocoressi, *Η Διεθνής Πολιτική Μετά το 1945: Το Ιράν και οι πόλεμοι στον Περσικό Κόλπο* (Αθήνα, 2010).

⁴Βιβή Κεφαλά-Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, ο.π.

⁵*A history of Iran Empire of the mind, The Pahlavis and the revolution of 1979*, (New York 2008)

⁶Βιβή Κεφαλά-Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, ο.π.

Συγκεκριμένα, στα τέλη του 1951, μετά τη δολοφονία του Πρωθυπουργού Ραζμάρια, πρωθυπουργός εξέλεξε ο Μωχάμετ Μοσαντέκ, αρχηγός του Εθνικού Μετώπου, ο οποίος κυβέρνησε έως το 1953. Τα εθνικιστικά κηρύγματά του είχαν μεγάλη απήχηση στους σκληροπυρηνικούς Ιρανούς, ωστόσο οι ακραίες του πολιτικές γρήγορα εγκαταλείφθηκαν καθώς βρέθηκε παγιδευμένος από την αδιάλλακτη του στάση.⁷ Ο Μοσαντέκ είχε θέσει ως πρόταγμα την μεταρρύθμιση του κρατικού μηχανισμού, βρέθηκε όμως αντιμέτωπος με έντονες αντιδράσεις από το εξωτερικό, κυρίως λόγω της απόφασης εθνικοποίησης του πετρελαίου της χώρας. Αντιθέτως, στο εσωτερικό, η κίνηση αυτή αύξησε τη δημοτικότητα του Μοσαντέκ.⁸ Στο συγκεκριμένο θέμα ενεπλάκησαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες οι οποίες παρά την αρχική τους πρόθεση να προσεγγίσουν το Ιράν, προκειμένου να ενταχθεί στο δυτικό στρατόπεδο, τελικά επέλεξαν να στηρίζουν τους Βρετανούς.

Ο Μοσαντέκ ήρθε σε ρήξη με το Σάχη, οι δυνάμεις του οποίου σε συνεργασία με την αμερικανική CIA και τη βρετανική SIS, οργάνωσαν το επονομαζόμενο σχέδιο «Αίας» (Operation TRAJAX), για την ανατροπή του.⁹ Το εν λόγω σχέδιο αν και παρουσιάστηκε ως μια απόπειρα διάσωσης του Ιράν από τη σοβιετική επιρροή, στην πραγματικότητα ήταν μία προσπάθεια διασφάλισης των συμφερόντων των δυτικών δυνάμεων επί των πετρελαϊκών αποθεμάτων του Ιράν. Σε κάθε περίπτωση, όμως, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται και το ειδικό βάρος του Ψυχρού Πολέμου στις αποφάσεις των δύο υπερδυνάμεων και των συμμάχων τους.

Το πραξικόπημα που πραγματοποιήθηκε την 16^η Αυγούστου του 1953 κατέληξε σε απόλυτο φιάσκο, ωστόσο τρεις μέρες αργότερα, έπειτα από πολύωρη πολιορκία της κατοικίας του, ο Μοσαντέκ συνελήφθη.¹⁰ Το συγκεκριμένο πραξικόπημα καθιέρωσε τον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών ως κύριου συμμάχου και προστάτη του καθεστώτος Παχλαβί, αποσοβώντας παράλληλα κάθε πιθανότητα σοβιετικής επιρροής. Το πραξικόπημα του 1953¹¹ σηματοδότησε μία από τις πρώτες και πλέον επιτυχημένες απόπειρες των Ηνωμένων Πολιτειών να επηρεάσουν καταλυτικά την εσωτερική πολιτική και την διεθνή θέση κρατών που τελούσαν υπό την επιρροή τους. Δεν είναι τυχαίο πως ακολούθησε μια σχέση αγάπης και μίσους

⁷Peter Calvocoressi, ο.π.

⁸Darioush Bayandor, ο.π.

⁹ Σχετικά με την συγκεκριμένη επιχείρηση, βλ. <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB435/>

¹⁰Ervand Abrahamian, *Iran Between two Revolutions*, (New Jersey 1982)

¹¹ Ευάγγελος Βενέτης, «Επιχείρηση “Αίαντας” στην Τεχεράνη», *Η Καθημερινή*, 16.06.2013.

μεταξύ των δύο κρατών, πάντα με γνώμονα και μοχλό πίεσης το πετρέλαιο και τον παράγοντα της γεωπολιτικής.

Στην εξουσία επανήλθε ο Σάχης, υποστηριζόμενος από τις ΗΠΑ, ο οποίος καταγγέλθηκε για την κοσμική, αλλά άκρως διεφθαρμένη εξουσία του. Την περίοδο μεταξύ της επιστροφής του στο Ιράν το 1953 και της δεύτερης φυγής του το 1979 επιδίωξε μια σειρά μεταρρυθμίσεων, τη λεγόμενη «Λευκή Επανάσταση»,¹² προσπαθώντας έτσι να αναδείξει το Ιράν σε αξιόλογη στρατιωτική και βιομηχανική δύναμη. Παράλληλα, περιόρισε τον απομονωτισμό της χώρας εισάγοντας δυτικά πρότυπα στην καθημερινή ζωή των πολιτών, πολλά από τα οποία δεν μπορούσαν να γίνουν αποδεκτά από ένα μεγάλο τμήμα μιας εξαιρετικά συντηρητικής κοινωνίας. Ύψιστος στόχος της πολιτικής του ήταν να αναδείξει το Ιράν στο μέγιστο βαθμό και αυτό θα το πετύχαινε μέσω του πετρελαίου. Στα χρόνια της μοναρχίας του η οικονομία γνώρισε ανάπτυξη και οι πωλήσεις πετρελαίου αυξήθηκαν.

Παρά ταύτα, στα χρόνια που ακολούθησαν, η κυβερνητική διαφθορά, το κλίμα τρομοκρατίας που είχαν επιβάλει οι κρατικές μυστικές υπηρεσίες και η προκλητική συσσώρευση πλούτου στα χέρια μίας μικρής μειοψηφίας, σε συνδυασμό μάλιστα με τον προκλητικό τρόπο ζωής της οικογένειας του Σάχη οδήγησαν σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας σε λαϊκή εξέγερση. Η αντίδραση στη συσσωρευμένη οργή¹³ και την καταπίεση του λαού εκφραζόταν με συνεχείς διαδηλώσεις και απεργίες, σε σημείο που παρατηρήθηκαν ελλείψεις αγαθών πρώτης ανάγκης, εξαιτίας και της πτώσης των πωλήσεων πετρελαίου.

Η κυβέρνηση δεν κατάφερε να ομαλοποιήσει την κατάσταση και ξεκίνησαν οι συλλήψεις υψηλόβαθμων συνεργατών του Σάχη. Διαφορετικές ομάδες του λαού ενώθηκαν με μοναδικό σκοπό να διώξουν τον Σάχη και να καταστρέψουν ό,τι αντιπροσώπευε την εξουσία του. Στις αρχές του 1979 η φυγή του Σάχη έδειχνε πια μονόδρομος.¹⁴ Δύο βδομάδες αργότερα επέστρεψε στην Τεχεράνη ο Αγιατολλάχ Χομείνι, ύστερα από δεκαπέντε χρόνια εξορίας, αναλαμβάνοντας την διακυβέρνηση της χώρας.¹⁵ Μαζί με τον Σάχη, η ιρανική κοινωνία απώλεσε τον κοσμικό χαρακτήρα

¹²<http://www.mixanitouxronou.gr/o-agiato-lach-chomeini-epikrati-sto-iran-ke-mia-nea-epochi-archizi-o-sachis-apochori-ikiiothelos/>

¹³<http://www.lifo.gr/team/readersdigest/45381>

¹⁴http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/16/newsid_2530000/2530475.stm

¹⁵ Για την Ιρανική Επανάσταση, βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Αθήνα, 2001.

και την εξωστρέφεια της και το Ιράν μετατράπηκε σε ένα θεοκρατικό, εσωστρεφές και αυστηρά πειθαρχημένο κράτος ,που υπάκουγε σε ακραίες ισλαμικές οργανώσεις.

1.2 Η Επανάσταση του 1979

Στο δημοψήφισμα που διεξήχθη στις 31 Μαρτίου 1979 εγκρίθηκε το νέο Σύνταγμα¹⁶ και το Ιράν ανακηρύχθηκε Ισλαμική Δημοκρατία. Στην ηγεσία του κράτους θα βρισκόταν ο πανίσχυρος Ανώτατος Ηγέτης της Επανάστασης, θέση που μέχρι τον θάνατό του το 1989 κατείχε ο Αγιατολλάχ Χομεϊνί.¹⁷ Σύντομα η Ιρανική Επανάσταση μετατράπηκε σε ισλαμική επανάσταση και πέρασε στη ριζοσπαστική/ακραία της φάση. Στο διάστημα 1979-82 ο Χομεϊνί και οι οπαδοί του αγωνίστηκαν για να παγιώσουν τη θέση τους, χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε μέθοδο προκειμένου να εξοντώσουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους, οι οποίοι εκπροσωπούσαν οτιδήποτε είχε απομείνει από το παλιό καθεστώς και απειλούσε το υπάρχον. Εξανάγκασαν σε παραίτηση και φυγή τον εκλεγμένο πρόεδρο Μπάνι Σαντρ, εξόντωσαν τις οργανώσεις των μαρξιστών-ισλαμιστών και συνέτριψαν το Τουντέχ (το ιρανικό κομμουνιστικό κόμμα). Πολλές εκκαθαρίσεις έγιναν στις δυνάμεις ασφαλείας και τις ένοπλες δυνάμεις, κάτι που επηρέασε δραματικά το αξιόμαχό τους.¹⁸

Στο πλαίσιο, της προσπάθειάς του να συσπειρώσει τους Ιρανούς γύρω από την πολιτική του, ο Χομεϊνί υποστήριξε τους φανατικούς οπαδούς του που τον Νοέμβριο του 1979 είχαν καταλάβει την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Τεχεράνη συλλαμβάνοντας και κρατώντας δεκάδες Αμερικανούς ως ομήρους. Οι διπλωματικές προσπάθειες της Ουάσιγκτον για την απελευθέρωση των ομήρων απέβησαν άκαρπες και αναγκάστηκε να λάβει πιο δραστικά μέτρα, επιβάλλοντας κυρώσεις στο Ιράν, όπως εμπάργκο σε ιρανικά προϊόντα και δέσμευση των ιρανικών λογαριασμών σε αμερικανικές τράπεζες.¹⁹ Η λύση δόθηκε με την Συμφωνία του Αλγερίου τον Ιανουάριο του 1981,²⁰ με την δέσμευση πως οι Η.Π.Α. δε θα αναμειγνύονταν ξανά σε στρατιωτικά ή

¹⁶ https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en

¹⁷ Διονύσης Χουρμούλης – Π 85 Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου ΙΙ - Σημειώσεις

¹⁸ Γεγονός που συντέλεσε και στην απόφαση του Ιράκ να επιτεθεί έναντι του Ιράν το 1980.

¹⁹ [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CF%81%CF%89%CE%BD_\(%CE%99%CF%81%CE%AC%CE%BD\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CF%81%CF%89%CE%BD_(%CE%99%CF%81%CE%AC%CE%BD))

²⁰ <http://www.protothema.gr/world/article/423527/iran-35-hronia-apo-tin-katalipsi-tis-amerikanikis-presveias-stin-teherani/>

πολιτικά θέματα που αφορούσαν στο Ιράν. Η κατάληξη της διπλωματικής κρίσης θεωρήθηκε αποτυχία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και συνέβαλε στην ήττα του Κάρτερ στις επόμενες προεδρικές εκλογές.

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1980, ο Ιρακινός πρόεδρος Σαντάμ Χουσεΐν, εκμεταλλευόμενος την μεταβατική κατάσταση που βρισκόταν το Ιράν και έχοντας βάλει ως στόχο να γίνει το Ιράκ σημαντική περιφερειακή δύναμη στην περιοχή επιτέθηκε στο Ιράν. Στρατηγικό του στόχο αποτελούσε ο πλήρης έλεγχος του διαύλου Σατ Αλ Αράμπ και η καταστροφή των μεγάλων διυλιστηρίων του Αμπαντάν και του λιμένα του Χοραμσάρ.²¹ Μήλο της έριδος ανάμεσα στις δύο πλευρές ήταν η κυριαρχία του πλωτού διαύλου Σατ Ελ Αράμπ. Πρόκειται για μια τεράστια υδάτινη αρτηρία, στην οποία συνενώνονται οι δυο μεγάλοι ποταμοί του Ιράκ, ο Τίγρης και ο Ευφράτης, καταλήγοντας στο μυχό του Περσικού Κόλπου. Η στρατηγική σημασία της αρτηρίας είναι τεράστια, καθώς αυτός που την κατέχει ελέγχει όχι μόνο τα τεράστια υδάτινα αποθέματα, αλλά και τα αποθέματα των πετρελαίων του Περσικού Κόλπου.

Ο πόλεμος διήρκεσε οκτώ χρόνια και οδήγησε στην δραματική αποδυνάμωση της οικονομίας των δύο κρατών και την απώλεια περίπου ενός εκατομμυρίου πολιτών. Αν και μετά το 1985 ο Χουσεΐν ζήτησε από τον Χομεϊνί εκεχειρία, ο Ιρανό ηγέτης αρνήθηκε με αποτέλεσμα την συνέχιση των εχθροπραξιών μέχρι το 1988. Μετά το τέλος του πολέμου, το Ιράν προσπάθησε να ορθοποδήσει με την βοήθεια των μουλάδων που προσέφεραν πολλά προνόμια στις οικογένειες των “Μαρτύρων”.²² Παράλληλα, το αυστηρά Ισλαμικό καθεστώς συνέχισε να ηγείται του κράτους και με τον καιρό παγίωσε την θέση του.

1.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, το Ιράν αποτέλεσε σημαντικό κρίκο στις σχέσεις της Δύσης με την Μέση Ανατολή, με γεωπολιτική βαρύτητα στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Η στήριξη που παρασχέθηκε στο καθεστώς Παχλαβί από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους συμμάχους τους, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο

²¹<http://www.rizospastis.gr/story.do?id=954232>

²²<http://www.lifo.gr/team/sansimera/51597>

εσωτερικό Ιράν, που τελικά οδήγησαν τον Σάχη στην εξορία. Η Επανάσταση του 1979, συνιστά για την ιστορία του Ιράν και ολόκληρης της Μέσης Ανατολής γεγονός κομβικής σημασίας. Η Τεχεράνη κατέστη βασικός δρών των διεθνών σχέσεων με ισχύ και επιρροή και η δυναμική της έδειχνε πλέον να είναι ικανή να προκαλέσει ισχυρές αναταράξεις σε παγιωμένες ισορροπίες.

Δεύτερο Κεφάλαιο

Πολιτική, κοινωνία, οικονομία

Το ιδιότυπο θεοκρατικό καθεστώς του Ιράν εισήγαγε νέες δομές στο πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο της χώρας, ανατρέποντας την έως τότε εικόνα της. Το νέο Σύνταγμα, εμπνευστής του οποίου υπήρξε ο Αγιατολλάχ Χομεϊνί, βασιζόταν στην ενσωμάτωση του ισλαμικού νόμου στην πολιτική ζωή. Το επιβληθέν καθεστώς έπληξε κατά κύριο λόγο τις γυναίκες, τη θέση τους στην κοινωνία και τον ρόλο τους εντός και εκτός οικογένειας, εντείνοντας το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στη χώρα. Τέλος, παρακάτω θα επισημανθούν οι οικονομικές συνέπειες της σύγκρουσης της χώρας με ισχυρούς παίκτες του διεθνούς συστήματος, και οι επιπτώσεις των κυρώσεων που επιβλήθηκαν στην Τεχεράνη.

2.1 Πολιτειακή και πολιτική δομή

Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν αποτελεί ένα θεοκρατικό κράτος μετά την ανατροπή του τελευταίου Σάχη και την επικράτηση του Αγιατολάχ Χομεϊνί το 1979. Ο Αγιατολάχ Χομεϊνί κατά την διάρκεια της εξορίας του, από το 1964 ως το 1979, αρχικά στην Τουρκία και έπειτα στο Ιράκ και τη Γαλλία, τελειοποίησε την ερμηνεία του ισλαμικού νόμου. Σύμφωνα με τον ίδιο, ικανός κυβερνήτης είναι αυτός που μπορεί να ερμηνεύσει καλύτερα το Κοράνι και τις παραδόσεις του Μωάμεθ, ώστε να μπορεί να είναι δίκαιος στις αποφάσεις του. Βασικό ρόλο στην διοίκηση του ιρανικού κράτους οφείλουν να έχουν πρόσωπα που γνωρίζουν καλά τη νομοθεσία και μπορούν να την εφαρμόσουν. Γι αυτό και ο Ανώτατος Ηγέτης εκλέγεται από μια ομάδα νομικών, γνωστή και ως Συνέλευση των Εμπειρογνομώνων.

Το Σύνταγμα του Ιράν προβλέπει την ύπαρξη κοινοβουλίου, που ονομάζεται Ισλαμική Συμβουλευτική Συνέλευση. Όλοι οι νόμοι του κράτους, όμως, οφείλουν να εγκρίνονται από το Συμβούλιο των Φρουρών, που αποτελείται από δώδεκα νομικούς, οι οποίοι οφείλουν να διασφαλίζουν ότι τηρείται ο ισλαμικός νόμος. Το 1989 ιδρύθηκε από τον Χομεϊνί το Συμβούλιο Σκοπιμότητας με αρμοδιότητες να μεσολαβεί σε τυχόν διαφωνίες των δύο παραπάνω σωμάτων και να λειτουργεί

συμβουλευτικά ως τον Ανώτατο Ηγέτη. Χαρακτηριστικό του Χομεϊνί και του Χαμενεϊ ήταν η ικανότητα επίτευξης των απαραίτητων ισορροπιών μεταξύ των ομάδων εξουσίας.²³

Ο Ανώτατος Ηγέτης είναι αρχηγός του κράτους, αρχιστράτηγος, και έχει υπό την εποπτεία του τις μυστικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες ασφαλείας. Στα καθήκοντά του περιλαμβάνεται ο διορισμός και η απομάκρυνση του επικεφαλής της δικαιοσύνης και των κρατικών ΜΜΕ. Επίσης, ορίζει έξι από τα δώδεκα μέλη του Συμβουλίου των Κηδεμόνων. Είναι συνεπώς σαφές, ότι ο Ανώτατος Ηγέτης συγκεντρώνει σειρά σημαντικών εξουσιών, που με τη σειρά τους τον καθιστούν κεντρικό παράγοντα της πολιτικής ζωής του Ιράν, ενώ του δίνουν την δυνατότητα να επεμβαίνει σε καίρια ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια.

Ο Πρόεδρος του Ιράν είναι εκλεγμένος από τον λαό. Στα καθήκοντά του συμπεριλαμβάνεται ο αρχηγία της δικαστικής εξουσίας – εκτός από θέματα που άπτονται απευθείας στον Ανώτατο Ηγέτη – ο διορισμός του Υπουργικού Συμβουλίου, η επίβλεψη του κυβερνητικού έργου καθώς και ο καθορισμός της ακολουθούμενης κυβερνητικής πολιτικής. Όλοι οι υποψήφιοι πρόεδροι πριν θέσουν υποψηφιότητα πρέπει πρώτα να έχουν εγκριθεί από το Συμβούλιο των Κηδεμόνων.²⁴

Η θητεία της Ισλαμικής Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης είναι τετραετής και απαρτίζεται από 290 βουλευτές.²⁵ Οι υποψήφιοί της εγκρίνονται από το Συμβούλιο των Κηδεμόνων και μεταξύ των καθηκόντων της είναι η έγκριση του προϋπολογισμού, και η επικύρωση διεθνών συνθηκών. Η Συνέλευση των Εμπειρογνομόνων αποτελείται από 86 κληρικούς που εκλέγονται από τον λαό και έχουν οκταετή θητεία. Το σώμα των Εμπειρογνομόνων εκλέγει τον Ανώτατο Ηγέτη, αφού πρώτα τα μέλη του ίδιου έχουν εγκριθεί από το Συμβούλιο των Κηδεμόνων. Το Συμβούλιο των Κηδεμόνων έχει κομβικό χαρακτήρα, αποτελείται από δώδεκα άτομα τα οποία μπορούν να ερμηνεύσουν, να εγκρίνουν ή να απορρίψουν τους νέους νόμους. Αν κάποιος νόμος είναι αντίθετος με τον ισλαμικό νόμο παραπέμπεται στην Βουλή για αναθεώρηση.

²³ Βλ. σχετικά, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/who-rules-iran-the-structure-of-power-in-the-islamic-republic>

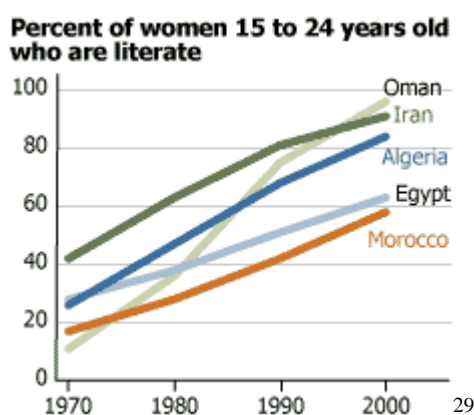
²⁴ Για μία συνολική εικόνα του πολιτικού συστήματος του Ιράν βλ. Wilfried Buhta, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, (Washington Institute for Near East Policy and Konrad Adenauer Stiftung, 2000).

²⁵ Wilfried Buhta, ο.π., σσ. 58-64

Το Προεδρικό σύστημα του Ιράν συνδυάζει τις αδυναμίες²⁶ της προεδρικής και της πρωθυπουργικής διακυβέρνησης. Αποστολή του Ανώτατου Ηγέτη είναι η διασφάλιση της σωστής λειτουργίας, αλλά έχοντας συγκεντρώσει πάνω του πολλές εξουσίες σε συνδυασμό με την πολύπλοκη δομή του πολιτικού συστήματος δεν μπορεί να εξασφαλίσει την ευελιξία που χρειάζεται ένα τόσο μεγάλο κράτος για την διακυβέρνησή του.

2.2 Κοινωνία

Η κοινωνία στο Ιράν είναι έννοια συνυφασμένη με το κράτος. Τα δικαιώματα των γυναικών, βρίσκονται υπό την πίεση της θρησκείας, που με τη σειρά της αποτελεί την βάση όλου του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος του ιρανικού κράτους.²⁷ Θα πρέπει όμως να επισημανθεί, παράλληλα, ότι μετά την Επανάσταση του 1979 η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση έχει σημαντικά βελτιωθεί, ενώ σύμφωνα με τα σχετικά στατιστικά στοιχεία, το ποσοστό των εγγράμματων γυναικών αυξήθηκε από 35% το 1979, σε 52% το 1986 και πλέον βρίσκεται κοντά στο 100% για τις ηλικίες μέχρι 24 ετών.²⁸

Αντίστοιχα, παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά ανεργία των γυναικών είναι σχεδόν διπλάσια από των ανδρών, οι γυναίκες αποτελούν περίπου το 1/3 των γιατρών, το 60% των δημοσίων υπαλλήλων και το 80% των δασκάλων στην χώρα. Μετά την προεδρία Αχμαντινετζάντ, έχουν γίνει σημαντικά βήματα από την πλευρά των γυναικών, που έχουν καταφέρει να συμμετέχουν στις εκλογές και να καταλάβουν

²⁶ <http://www.irantracker.org/basics/political-structures-iran>

²⁷ Βλ. σχετικά, Sedghi Hamideh, *Women and Politics in Iran: Veiling, Unveiling, and Reveiling*, (Cambridge University Press, New York, 2007)

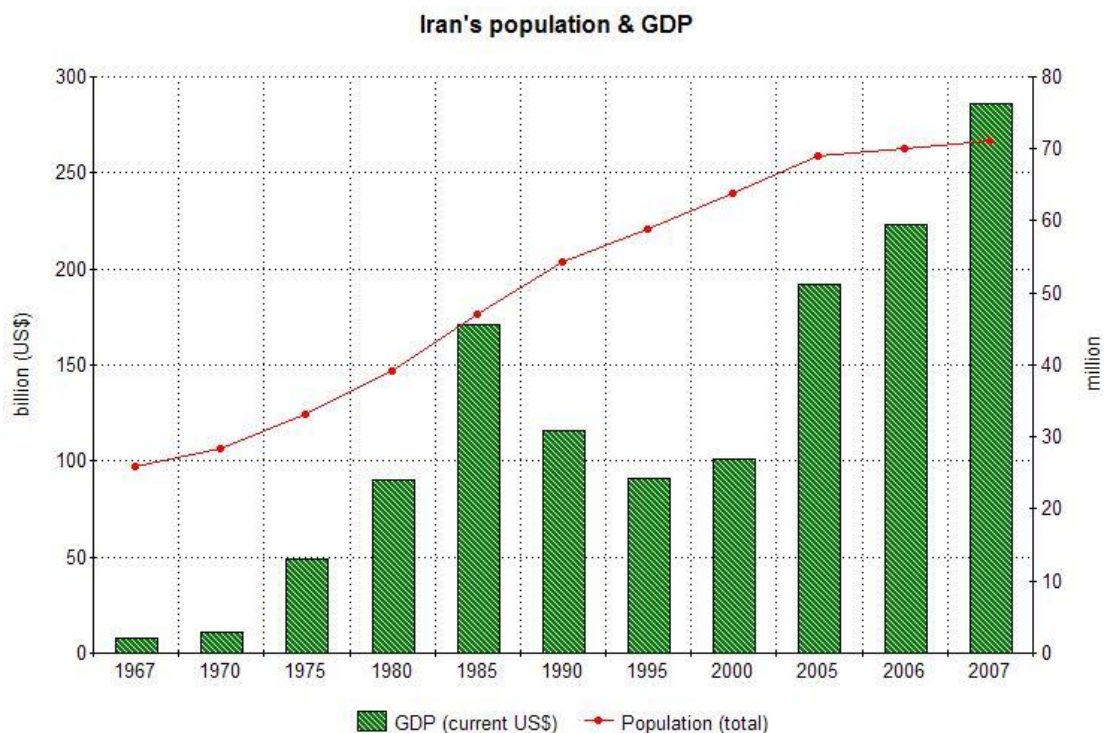
²⁸ <http://thediplomat.com/2013/09/the-slow-rise-of-irans-women/>

²⁹ <http://www.prb.org/Publications/Reports/2003/EmpoweringWomenDevelopingSocietyFemaleEducationintheMiddleEastandNorthAfrica.aspx>

θέσεις στο ιρανικό κοινοβούλιο.³⁰ Η πρόσβαση των γυναικών στη διαμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου της χώρας, αν και δεν μεταβάλλει την γενικότερη εικόνα, αποτελεί ένα βήμα προόδου. Παράλληλα, όμως, η άρνηση του καθεστώτος να δεχθεί υποψηφιότητες γυναικών για την προεδρία της χώρας, επιβεβαιώνει τις παγιωμένες αντιλήψεις και τις διακρίσεις που συνεχίζουν να ανθίζουν.

2.3 Οικονομία

Το 2016, το ακαθάριστο εθνικό προϊόν (ΑΕΠ) του Ιράν, ανερχόταν περίπου στα 400 δισεκατομμύρια δολάρια σε ένα κράτος με πληθυσμό 80 εκατομμυρίων κατοίκων. Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία στη Μέση Ανατολή, μετά την Σαουδική Αραβία και ελέγχει το 7% του παγκόσμιου ορυκτού πλούτου, ο οποίος ανάμεσα σε άλλα περιλαμβάνει πετρέλαιο, φυσικό αέριο, χαλκό, ψευδάργυρο και σίδηρο. Οι διεθνείς κυρώσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα επιβράδυναν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, εκτοξεύοντας τον πληθωρισμό στο 25% και υποβαθμίζοντας το ιρανικό νόμισμα (ριάλ) κατά 50%.

31

³⁰ Βλ. σχετικά, <http://thediplomat.com/2013/09/the-slow-rise-of-irans-women/>

³¹ <http://www.authorstream.com/Presentation/mswilliamshistory-391340-iran-travel-places-nature-ppt-powerpoint/>

Είναι πάντως χαρακτηριστικό, ότι παρά τις κυρώσεις των Η.Π.Α. μετά την Επανάσταση του 1979, η οικονομία του Ιράν κατάφερε να αναπτυχθεί τα χρόνια που ακολούθησαν. Αντιθέτως, μετά τις κυρώσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών το 2006, επλήγησαν βασικοί τομείς της οικονομίας, όπως το τραπεζικό σύστημα, οι εξαγωγές φυσικού αερίου, πετρελαίου και η ναυτιλία. Η κατάσταση επιδεινώθηκε μετά το 2012 και την επιβολή νέων κυρώσεων προς την κεντρική τράπεζα της χώρας. Αυτό οδήγησε στον αποκλεισμό της ιρανική οικονομίας από τις διεθνείς αγορές, περιορίζοντας την ροή ξένων κεφαλαίων προς το Ιράν. Η απώλεια εσόδων από το πετρέλαιο προκάλεσε μείωση των δημόσιων επενδύσεων με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός να φτάσει το 40%,³² κάτι που συνεπαγόταν αύξηση τιμών σε όλα τα αγαθά και περαιτέρω υποτίμηση του νομίσματος. Η σταδιακή άρση των διεθνών κυρώσεων μπορεί να συμβάλει στην ανάκαμψη της ιρανικής οικονομίας και την εκ νέου διαμόρφωση της ισορροπίας δυνάμεων στη Μέση Ανατολή.

2.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η πολιτειακή και πολιτική δομή του Ιράν, χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευελιξίας καθώς ισχυρές αντίρροπες δυνάμεις έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν την λειτουργία της. Σε αυτό το πλαίσιο, η προσωπικότητα και η δυναμική του εκάστοτε Ανώτατου Ηγέτη, μπορεί να αποδειχθεί καταλυτική για την συνολική λειτουργία του πολιτεύματος και την στρατηγική που ακολουθείται στις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Η αλληλένδετη πορεία της οικονομικής ζωής με την αντίστοιχη πορεία του πυρηνικού προγράμματος της χώρας και των επιπτώσεών του στις διεθνείς της σχέσεις, καθόρισαν την θέση της στον παγκόσμιο χάρτη.

³² <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70594/masoud-movahed/epanekkinontas-tin-oikonomia-toy-iran>

Τρίτο Κεφάλαιο

Διεθνής θέση του Ιράν

Οι διμερείς σχέσεις του Ιράν με γειτονικές του χώρες και τις μεγάλες δυνάμεις, αποτελεί ένα ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο, προκειμένου να γίνει κατανοητή η θέση του στο διεθνές πεδίο. Το κεφάλαιο που ακολουθεί επιχειρεί να καλύψει τα βασικά σημεία των σχέσεων της Τεχεράνης με συγκεκριμένα κράτη, που διαχρονικά μπορούν να ενταχθούν στους συμμάχους ή τους αντιπάλους του Ιράν. Οι συμμαχίες του Ιράν με χώρες, όπως η Συρία ή ο Λίβανος σχετίστηκε στα χρόνια που μεσολάβησαν από την Επανάσταση του 1979, τόσο σε θρησκευτικούς λόγους όσο και στον παράγοντα των γεωπολιτικών ισορροπιών. Σε περιφερειακό επίπεδο, η αντιπαλότητα με κράτη όπως το Ιράκ και η Σαουδική Αραβία σχετίζεται με ενεργειακά ζητήματα και την επιδίωξη επιβολής στα κράτη της ευρύτερης περιοχής, ενώ αντιθέτως, το Ισραήλ αναγνωρίζει στο Ιράν την μεγαλύτερη απειλή για την ίδια του την υπόσταση. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στο παρακάτω κεφάλαιο στις σχέσεις Ιράν-ΗΠΑ και την διακύμανσή τους πριν και μετά την τομή του 1979. Οι αναφορές στα κράτη της Αφρικής και της Ευρώπης, μπορούν να δώσουν μία σφαιρικότερη εικόνα της επιρροής και των οικονομικών συναλλαγών του Ιράν με άλλες χώρες.

3.1 Συρία

Η Συρία και το Ιράν ήταν ανέκαθεν στρατηγικοί σύμμαχοι και παρά τις διαφορές τους η Συρία είναι ο στενότερος σύμμαχος του Ιράν. Στον οκταετή πόλεμο η Δαμασκός υποστήριξε το Ιράν, ενός μη-αραβικού κράτους, κάτι που προκάλεσε έκπληξη στις αραβικές χώρες και απομόνωσε περαιτέρω το Ιράκ. Η αλληλοϋποστήριξη των δύο κρατών σχετιζόταν και με το γεγονός ότι είχαν κοινούς εχθρούς, όπως το Ισραήλ, το Ιράκ και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Η αλλαγή του καθεστώτος το 1979, σήμανε για τον πρόεδρο της Συρίας Χαφέζ αλ Άσαντ, ότι πλέον μπορούσε να χρησιμοποιήσει το Ιράν ως αντίβαρο στις κακές σχέσεις με το Ισραήλ και το Ιράκ. Αντίστοιχα, το Ιράν θεωρούσε την Συρία σημαντικό σύμμαχο προκειμένου να αυξήσει την επιρροή του στον Λίβανο. Δεν έπαιξαν ποτέ ρόλο στις

σχέσεις τους οι θρησκευτικοί και πολιτικοί παράγοντες που τους χώριζαν, παρόλο που η Συρία τουλάχιστον πριν τον εμφύλιο των τελευταίων ετών, θεωρούνταν ένα εξωστρεφές και κοσμικό κράτος και το Ιράν μια δυσπρόσιτη ισλαμική δημοκρατία.

Μετά το 2000 που την προεδρία της Συρίας ανέλαβε ο Μπασάρ αλ Άσαντ, οι διμερείς σχέσεις των δύο συμμαχών βελτιώθηκαν.³³ Το Ιράν στήριξε στρατιωτικά και οικονομικά τον Άσαντ, κάτι που δεν έκαναν άλλες αραβικές χώρες. Πούλησε στρατιωτικό υλικό στην Συρία και επένδυσε μεγάλα ποσά στην συριακή οικονομία, στοχεύοντας στην μεγαλύτερη δυνατή επιρροή του στην χώρα και την ευρύτερη περιοχή. Η συμμαχία των δύο κρατών συνεχίστηκε με την εκλογή του Ρουχανί, με άξονες αναφοράς τα αμοιβαία οφέλη και τη συιτική τους παράδοση.

Η παραπάνω παραδοχή, επιβεβαιώθηκε και κατά τη διάρκεια του συριακού εμφυλίου πολέμου. Το Ιράν στηρίζει οικονομικά και με στρατιωτικό εξοπλισμό τα στρατεύματα που μάχονται στη Συρία³⁴ και πολλές φορές έχει κατηγορηθεί για την στρατιωτική στήριξη που παρέχει προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία ο Μπασάρ Αλ Άσαντ. Όταν η εξέγερση εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο, ανάμεσα στα θύματα ήταν και αρκετοί Ιρανοί στρατιώτες και αξιωματούχοι.³⁵ Καθώς ο πόλεμος συνεχιζόταν, το Ιράν έπρεπε να κάτσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων γιατί σε αυτόν τον πόλεμο έπαιρναν μέρος και σύμμαχοί του, όπως η Χεζμπολάχ.

Η παρέμβαση της Τεχεράνης στο συριακό ζήτημα είναι καθοριστική, όχι μόνο για την Συρία, αλλά και το ίδιο το Ιράν. Μετά από χρόνια απομονωτισμού και εσωστρέφειας, συνεργάστηκε με την Ρωσία, προσέφερε σημαντική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια στη Δαμασκό, και διαπραγματεύτηκε – μαζί με την Ρωσία – απέναντι στην Σαουδική Αραβία, με σκοπό την ένωση των πολιτικών δυνάμεων στη Συρία, ώστε να βρεθεί ειρηνευτική λύση για την περιοχή.

³³ Για τις σχέσεις των δύο κρατών, βλ. ενδεικτικά, <http://www.understandingwar.org/report/iranian-strategy-syria>

³⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Iranian_involvement_in_the_Syrian_Civil_War

³⁵ Σχετικά με την εμπλοκή του Ιράν στον συριακό εμφύλιο και την στόχευσή του, βλέπε ενδεικτικά <https://www.gatestoneinstitute.org/9406/iran-soldiers-syria>

3.2 Λίβανος

Η ιδιαίτερα στενή σχέση που διατηρεί το Ιράν με τον Λίβανο έχει τις ρίζες της στην εποχή του Χομεϊνί.³⁶ Ο Ανώτατος Ηγέτης του Ιράν εκτίμησε την στρατηγική σημασία για τις ισορροπίες στην ευρύτερη περιοχή, από ένα άνοιγμα στους Σιίτες του Λιβάνου, παρέχοντάς τους οικονομική και πνευματική στήριξη. Ο πολυετής εμφύλιος πόλεμος, που είχε ξεκινήσει στα μέσα της δεκαετίας του 1970, ανάμεσα σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, οδήγησε σε διχασμό του πληθυσμού, αποδυνάμωση της ισχύος του κράτους και εξόντωση της οικονομίας του. Μάλιστα, οι επιθέσεις της PLO από τα εδάφη του Λιβάνου σε στόχους του Ισραήλ, έδωσαν το πρόσχημα στο Τελ Αβίβ, οδηγώντας τις σχέσεις των δύο γειτονικών κρατών στα άκρα. Οι συνθήκες φαινόταν πως ήταν οι κατάλληλες ώστε να αναπτυχθούν θρησκευτικές και πολιτικές οργανώσεις, όπως η Χεζμπολάχ, που αργότερα θα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της πολιτικής του Λιβάνου.

Η Χεζμπολάχ είναι σιιτική οργάνωση που με τα χρόνια ανέπτυξε και πολιτική δράση. Ιδρύθηκε μετά την ισραηλινή εισβολή στον Νότιο Λίβανο το 1982 με άμεσο στόχο την εκδίωξη των ισραηλινών δυνάμεων από τα λιβανικά εδάφη, και στηρίχθηκε οικονομικά και στρατιωτικά, τόσο από την Τεχεράνη, όσο και από την Δαμασκό. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό, ότι στα χρόνια που ακολούθησαν η Συρία, διαδραμάτισε κυρίαρχο ρόλο στα εσωτερικά του Λιβάνου, αναπτύσσοντας στρατιωτική παρουσία. Οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και Λιβάνου ήταν πάντα καλές και συμμαχικές. Οι δύο χώρες είχαν κοινό εχθρό το Ισραήλ και βασικό σύμμαχο στην περιοχή τη Συρία του Μπασάρ αλ Άσαντ, και αυτό τις έκανε να ακολουθούν κοινή γραμμή στη χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής. Επίσης, η Χεζμπολάχ, αν και δημιουργήθηκε από τους Λιβανέζους, συντηρήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από τους Ιρανοί. Η μορφή της αρχικά ήταν ανεπίσημη, αλλά τα τελευταία χρόνια έχει λόγο στην διακυβέρνηση του κράτους και θεωρείται από τους Ιρανοί επίσημο όργανο της λιβανέζικης πολιτείας για αυτό και ασκεί επίσημα πολιτική.³⁷

Το Ιράν ανέκαθεν εκτιμούσε ότι η αντίσταση του Λιβάνου θα ήταν το κλειδί για την ασφάλειά του και οι τρομοκρατικές επιθέσεις θα μπορούσαν να του

³⁶ Για μία ενδιαφέρουσα αποτίμηση των σχέσεων Ιράν Λιβάνου από την πλευρά των ΗΠΑ, που γράφτηκε μέσα στην δεκαετία του 1980, βλ. Thomas Collelo, Henry Smith, *Lebanon a Country Study*, (Library of the Congress, Washington DC, 1989).

³⁷ Για την Χεζμπολάχ, βλ. Ενδεικτικά, <http://www.cfr.org/lebanon/hezbollah-k-hizbollah-hizbullah/p9155>

εξασφαλίσουν την σταθερότητα που θέλει και τον σεβασμό από την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών και του διεθνούς συστήματος. Οι συνεχείς βέβαια συγκρούσεις με το Ισραήλ και οι εσωτερικές έριδες ενός ανελέητου διχασμού που συντηρείται εδώ και δεκαετίες, έχουν οδηγήσει την χώρα σε οικονομική εξάρτηση από το Ιράν και την γειτονική Συρία.

Παρά ταύτα, η συνεργασία των δύο πλευρών, Ιράν και Χεζμπολάχ δεν περιορίζεται μόνο στην οικονομική και στρατιωτική στήριξη από την πλευρά της Τεχεράνης. Οι καλές διμερείς σχέσεις εγγυήθηκαν την στήριξη του Λιβάνου στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Αν και ο Λίβανος απείχε από την ψηφοφορία του 2011 για το ζήτημα του πυρηνικού προγράμματος της Τεχεράνης, δήλωσε την στήριξή του στο δικαίωμα του Ιράν να έχει τον έλεγχο των πυρηνικών για ειρηνική χρήση, αρκεί να υπάρχουν εγγυήσεις. Μεταξύ των δύο χωρών υπάρχει κώδικας συνεργασίας και συνεννόησης. Το μεν Ιράν στοχεύει στη στήριξη του πυρηνικού του προγράμματος, ο δε Λίβανος στη συνεχή χρηματοδότηση από την Τεχεράνη. Παράλληλα, η διαρκής αντιπαράθεση των δύο χωρών με το Ισραήλ καθιστά την μεταξύ τους σχέση βασική προτεραιότητα στην λογική *ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου*.

3.3 Ρωσία

Το Ιράν και η Ρωσία με αφορμή τον πόλεμο στη Συρία έχουν κάνει πολλά βήματα προόδου. Είναι χαρακτηριστικό, ότι το Ιράν επέτρεψε στην ρωσική αεροπορία να χρησιμοποιήσει την βάση Shahid Nojeh για να βομβαρδίσει εδάφη της Συρίας που ελέγχονταν από αντικυβερνητικές ομάδες. Αυτή η αιφνιδιαστική κίνηση, ήλθε σε αντίθεση με την αρχή του «ούτε Ανατολή, ούτε Δύση» και αποτελεί την πιο σημαντική στρατιωτική παρέμβαση που είχε το Ιράν από το 1979.³⁸

Το Ιράν ήταν πάντα επιφυλακτικό απέναντι στην Ρωσία αλλά αναγκαζόταν ενίοτε να δείξει καλές προθέσεις γιατί η Σοβιετική Ένωση ήταν το αντίπαλο δέος των Η.Π.Α., που για το Ιράν αποτελούσαν πάντα την μέγιστη απειλή.³⁹ Με αφορμή τον πόλεμο στη Συρία, το Ιράν επεδίωκε την ενίσχυση των συμμαχιών του, ώστε να αποκτήσει εκ νέου τεχνογνωσία στα οπλικά και πυρηνικά συστήματα και να

³⁸ Mohsen M. Milani, «Άβολη Συμμαχία Ρωσίας- Ιράν», *Foreign Affairs*, 07.09.2016

³⁹ Βιβή Κεφαλά - Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, Αθήνα, 2014.

ξεκινήσει το πυρηνικό του πρόγραμμα. Με τον τρόπο αυτό, το Ιράν οργάνωσε την προσέγγισή του με την Ρωσία, η οποία από την πλευρά της αναγνωρίζει σταθερά το Ιράν ως βασικό κρίκο για την περαιτέρω εμπλοκή της στην Μέση Ανατολή.

3.4 Χώρες Αφρικής

Πολλοί ηγέτες αφρικανών χωρών έχουν στηρίξει δημόσια το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Μία από τις ισχυρότερες αραβικές δυνάμεις στην βόρεια Αφρική είναι η Αλγερία, οι διμερείς σχέσεις της οποίας με το Ιράν δεν ήταν αδιατάρακτες κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Κατά την δεκαετία του '90 οι σχέσεις των δύο κρατών κλονίστηκαν, λόγω της στήριξης, που παρείχε η Τεχεράνη στο Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας, μία οργάνωση που αντιπολιτευόταν με σθένος την κυβέρνηση του Αλγερίου. Αν και αυτή η στήριξη ποτέ δεν επιβεβαιώθηκε από το Ιράν, η προσπάθειά του να επεκτείνει την επιρροή του σε ισλαμικές οργανώσεις και στην περιοχή του Μαγκρέμπ, είχε βάση και σαφή στόχευση. Μετά το 2000 και τα δύο κράτη, γνωρίζοντας το συμφέρον τους, φρόντισαν να βελτιώσουν τις διμερείς τους σχέσεις.⁴⁰ Η Αλγερία υποστήριζε πως το Ιράν μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση περιφερειακών προβλημάτων και να φέρει σταθερότητα στον ισλαμικό κόσμο, αποτελώντας βασικό παράγοντα για την ισορροπία δυνάμεων στην ευρύτερη περιοχή.

Το 2008, ο πρωθυπουργός της Αλγερίας Ahmed Ouyahia στήριξε το δικαίωμα του Ιράν για «ειρηνική πυρηνική τεχνολογία» και το Ιράν ανταπέδωσε σε αυτό προσφέροντας πυρηνική τεχνογνωσία. Ο πρόεδρος Αχμαντινετζάντ με επίσκεψή του το 2007 στην Αλγερία,⁴¹ δήλωσε πως το ιρανικό κράτος ήταν έτοιμο να άρει όλα τα εμπόδια, προκειμένου η συνεργασία των δύο χωρών να είναι στενή και να αναπτυχθούν πιο εύκολα οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ τους. Η δέσμευση της Τεχεράνης υλοποιήθηκε άμεσα, κάτι που αποδείχθηκε από τον διπλασιασμό του διμερούς εμπορίου μέσα στο επόμενο διάστημα και την βελτίωση της συνεργασίας των δύο χωρών στους τομείς του εμπορίου, της βιομηχανίας, της γεωργίας και της ενέργειας.

Ιδιαίτερη βαρύτητα, λόγω της γεωπολιτικής αξίας της θέσης στο λεγόμενο κέρασ της Αφρικής, στα νότια του κόλπου του Άντεν έχει η Σομαλία, οι σχέσεις της

⁴⁰ <http://globalriskinsights.com/2016/06/algeria-iran-partnership/>

⁴¹ <http://www.irantracker.org/foreign-relations/algeria-iran-foreign-relations> ,May 9, 2010, By Ariel Farrar-Wellman

οποίας με το Ιράν υπήρξαν ιδιαίτερα τεταμένες, λόγω της στήριξης, που η Τεχεράνη κατηγορήθηκε ότι παρείχε στην Ένωση Ισλαμικών Δικαστηρίων.⁴² Πρόκειται για μία ακραία ισλαμιστική οργάνωση, που το 2006, απέκτησε τον έλεγχο της πρωτεύουσας της χώρας, Μογκαντίσου. Το Ιράν κατηγορήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, ότι προσέφερε όπλα στους αντάρτες και τους εφοδίαζε διαρκώς με νάρκες, εκτοξευτές πυραύλων και άλλο στρατιωτικό υλικό. Η Ιρανική Ισλαμική Δημοκρατία δεν παραδέχτηκε τίποτα από τα παραπάνω και αρνούμενη τις κατηγορίες συνέχισε την συνεργασία της με την επίσημη κυβέρνηση της Σομαλίας για την ασφάλεια του Κόλπου του Άντεν. Η διμερής στρατιωτική συνεργασία για την ασφάλεια των ιρανικών πλοίων από τους αντάρτες και τους πειρατές, είναι χρόνια και σκοπός του Ιράν είναι να προστατέψει τη ναυτιλία του και ελέγξει την θαλάσσια οδό που περνάει από τον Κόλπο του Άντεν.

Η Νότια Αφρική είναι υποστηρικτής του Ιράν στο θέμα της πυρηνικής ενέργειας.⁴³ Το 1997 ο πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής, Νέλσον Μαντέλα είχε προτείνει πώληση τεχνογνωσίας από το Ιράν αλλά η πρόταση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Από το 2008 η Νότια Αφρική υποστηρίζει το δικαίωμα του Ιράν για ειρηνική πυρηνική τεχνολογία, αιτούμενη από την Διεθνή Κοινότητα να το αντιμετωπίζει ισότιμα και να σταματήσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες και το Ισραήλ να απειλούν διαρκώς την Τεχεράνη. Η οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών δεν σταματά όμως στο θέμα της ενέργειας. Το Ιράν έχει αναλάβει έργα 4 δις. δολαρίων στην περιοχή αφού κατασκευάζει διυλιστήρια, εργοστάσια πετροχημικών και δίκτυο κινητής τηλεφωνίας. Συνεπώς οι πολύπλευρες διμερείς εμπορικές σχέσεις, λειτουργούν ως επιστέγασμα μίας ευρύτερα στενής συνεργασίας, αφού το Ιράν έχει αποκτήσει έναν ισχυρό σύμμαχο και η Νότια Αφρική δημιουργεί υποδομές για ένα σύγχρονο κράτος.⁴⁴

Εκτός από τη Νότια Αφρική, σύμμαχος του Ιράν στο πυρηνικό ζήτημα είναι και το Σουδάν. Έχει υποστηρίξει δημόσια το πυρηνικό του πρόγραμμα και έχει δηλώσει πως θα είναι πάντα στο πλευρό του Ιράν. Το Σουδάν αποτελεί κεντρικό κομμάτι της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν και μεταξύ των δύο κρατών έχουν υπογραφεί παραπάνω από τριάντα συμφωνίες που αφορούν, όχι μόνο το εμπόριο,

⁴² <http://www.irantracker.org/foreign-relations/somalia-iran-foreign-relations>

⁴³ <http://www.irantracker.org/foreign-relations/south-africa-iran-foreign-relations>

⁴⁴ Βλ. σχετικά, <https://www.enca.com/money/south-africa-views-iran-strategic-trading-partner>

αλλά και τον στρατό και θέματα υπηρεσίας πληροφοριών. Παράλληλα, το Ιράν έχει αναλάβει και άλλα έργα ζωτικής σημασίας για το Σουδάν, όπως η επεξεργασία νερού και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

3.5 Σαουδική Αραβία

Προκειμένου να μπορέσει κανείς να αντιληφθεί τις εξαιρετικά σύνθετες ισορροπίες ανάμεσα στις χώρες του Περσικού Κόλπου, θα πρέπει να ανατρέξει κατά κύριο λόγο στις σχέσεις Ιράν-Σαουδικής Αραβίας. Εδώ και αιώνες ανάμεσα στις δύο πλευρές κυρίαρχη εστία τριβής αποτέλεσε η δογματική εμμονή στις μεταξύ τους θρησκευτικές διαφορές.⁴⁵ Το σχίσμα μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών έχει οδηγήσει σε πολέμους και θρησκευτικές συγκρούσεις που υποκρύπτουν την διαχρονική βασική στόχευση των δύο πλευρών για κυριαρχία στην Μέση Ανατολή. Η Σουνιτική πλειοψηφία του πληθυσμού στις περισσότερες χώρες της περιοχής επέτρεπε διαχρονική παρουσία και πρωτοκαθεδρία της Σαουδικής Αραβίας σε αυτές. Εξαιρέση συνιστούν η Συρία και ο Λίβανος που βρίσκονται υπό την σκέπη του Σιιτικού Ιράν, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό μια εξαιρετικά δύσκολη ισορροπία μεταξύ των δύο πλευρών. Αν όμως οι θρησκευτικές διαφορές αποτελούσαν απλά την αφορμή της σύγκρουσης, η επιθυμία για την κυριαρχία στον ισλαμικό κόσμο συνιστά με βεβαιότητα την βασική αιτία.

Η ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών έλαβε νέες διαστάσεις μετά την ανατροπή του Σάχη και την εγκαθίδρυση του θεοκρατικού καθεστώτος υπό τον Χομεϊνί. Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, ο πόλεμος μεταξύ του σουνιτικού Ιράκ του Σαντάμ Χουσεϊν και του σιιτικού Ιράν, έθεσε εκ νέου το ζήτημα των ισορροπιών μεταξύ των χωρών του Κόλπου.⁴⁶ Το Ριάντ, υπό την ισχυρή παρουσία του βασιλιά Φάχτ, επέλεξε να εμπλακεί ενεργά στο πλευρό της Βαγδάτης, όπως και άλλες σουνιτικές χώρες της περιοχής. Η διατήρηση αυτού του πολωτικού κλίματος μεταξύ των δύο ισχυρών κέντρων εξουσίας, αποτέλεσε το βασικό γνώρισμα των επόμενων ετών, που κορυφώθηκε μετά την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ και την πτώση του καθεστώτος Χουσεϊν. Η εγκαθίδρυση κυβέρνησης με σιιτική πλειοψηφία στο – κατά τα άλλα – σουνιτικό Ιράκ, ικανοποίησε μεν το Ιράν, εξοργίζοντας όμως την κραταιά

⁴⁵ Για μία ενδιαφέρουσα προσέγγιση της πολιτικής των δύο πλευρών, βλ. Πάνος Κουργιώτης, «Η κρίση στις σχέσεις Σαουδικής Αραβίας – Ιράν: γεωπολιτική χειραφέτηση και φονταμενταλιστική σύγκρουση», http://cemmis.edu.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=603:2016-01-20-20-22-57&catid=76:gnomes&Itemid=95&lang=el&acm=3411_200

⁴⁶ <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/1988-06-01/iran-iraq-war-military-analysis>

Σαουδική Αραβία. Οι φόβοι της δεύτερης σχετίζονταν με τη δυνατότητα που πλέον δινόταν στην Τεχεράνη να συγκροτήσει το λεγόμενο σιτικό τόξο στον Βορρά, μία συμμαχία δηλαδή μεταξύ Ιράν, Ιράκ, Συρίας και Λιβάνου.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία επρόκειτο να θέσει σε νέες βάσεις αυτή την ιστορική διαμάχη. Η οικονομική και στρατιωτική στήριξη του καθεστώτος Άσαντ από το Ιράν και η ενίσχυση της αντιπολίτευσης και αργότερα των ανταρτών από το Ριάντ, μετέτρεψε την σύγκρουση σε έναν πόλεμο με διεθνείς προεκτάσεις. Παράλληλα, οι εικασίες για ενίσχυση από την πλευρά των σουνιτών, ακόμη και ακραίων ισλαμικών οργανώσεων ναρκοθέτησαν τις όποιες προσπάθειες εξεύρεσης μίας οδού συνεννόησης στο εσωτερικό της Συρίας.

Μετά το 2011, άλλωστε, η Σαουδική Αραβία έχει επιλέξει την άμεση εμπλοκή σε όσες χώρες της χερσονήσου αντιμετωπίζουν προβλήματα με σιτικές μειονότητες, επιδιώκοντας να αποτρέψει κάθε πιθανή αντίστοιχη αντίδραση στο εσωτερικό της. Η στρατιωτική εμπλοκή της στον εμφύλιο της Υεμένης,⁴⁷ προκειμένου να στηρίξει τη σουνιτική κυβέρνηση έναντι των σιτών ανταρτών, συνεχίζεται ενώ λίγα χρόνια νωρίτερα η καταστολή των διαδηλώσεων σιτών στο Μπαχρέιν το 2011 έγινε και πάλι με σημαντική συνδρομή των δυνάμεων του Ριάντ.⁴⁸ Στις αρχές του 2016, η εκτέλεση του σίιτη κληρικού Nimr al- Nimr προκάλεσε νέο ωστικό κύμα που κυριολεκτικά σάρωσε τις σχέσεις των δύο χωρών. Αν για την Τεχεράνη ο Nimr ήταν ένα σημαντικός αγωνιστής κατά του καθεστώτος των Σαούντ, για το Ριάντ ο εν λόγω κληρικός προσωποποιούσε τους διαχρονικούς φόβους του, για έμμεση – αλλά καθοριστική – εμπλοκή του Ιράν στα του οίκου του.⁴⁹ Η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων, ως επακόλουθο των συγκρούσεων με αφορμή την εκτέλεση του Nimr, που έφτασαν μέχρι την επίθεση έναντι της πρεσβείας της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη, υπογραμμίζει την όξυνση της έντασης ανάμεσα σε δύο κράτη, τα οποία σύμφωνα με τον αναλυτή Αμπάς Καντίμ του John Hopkins Univeristy: «Αναζητούν αφορμή για σύγκρουση».⁵⁰

3.6 Ισραήλ

⁴⁷<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38239782>

⁴⁸ Υπολογίζεται ότι η Σαουδική Αραβία έστειλε δύναμη 1200 ανδρών και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα άλλους 800. <http://www.nytimes.com/2011/03/15/world/middleeast/15bahrain.html>

⁴⁹<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35213244>

⁵⁰ <https://www.nytimes.com/2016/01/04/world/middleeast/iran-saudi-arabia-execution-sheikh-nimr.html? r=0>

Κατά την διάρκεια της μοναρχίας των Παχλαβί οι ιρανοισραηλινές σχέσεις διήνυσαν μια φιλική περίοδο, χωρίς εντάσεις και αντιπαλότητες καθώς η πολιτική του Ιράν παρέμενε φιλοδυτική. Άλλωστε, το Ιράν ήταν η δεύτερη μουσουλμανική χώρα που αναγνώρισε το Ισραήλ ως κυρίαρχο κράτος, μετά την Τουρκία. Παράλληλα, το Τελ Αβίβ εκτιμούσε συνολικά, ότι όποιος δεν ήταν Άραβας θα μπορούσε να είναι σύμμαχός του. Τα πράγματα όμως άλλαξαν ριζικά μετά την Επανάσταση του 1979 και κατά την διάρκεια της διακυβέρνησης του Αγιατολλάχ Χομεϊνί, οπότε οι μεταξύ τους σχέσεις διερράγησαν οριστικά και έκτοτε δεν έχουν αποκατασταθεί, κινούμενες κυριολεκτικά πάνω σε τεντωμένο σχοινί. Η ιρανική κυβέρνηση διέκοψε κάθε διπλωματική και εμπορική σχέση με το Ισραήλ, παύοντας μάλιστα να το αναγνωρίζει πια και ως κράτος.

Το Τελ Αβίβ από την πλευρά του έπαψε να εμπιστεύεται το Ιράν εκτιμώντας, ότι χρηματοδοτεί την Ισλαμική Οργάνωση Χαμάς και την Χεζμπολάχ στα βόρεια σύνορά του με τον Λίβανο οι οποίες, σύμφωνα με το Ισραήλ ευθύνονται για την ανάπτυξη αυτού που το ίδιο ονομάζει εξτρεμισμό εντός των περιοχών της παλαιστινιακής Αρχής. Παράλληλα, οι σχέσεις Τεχεράνης-Δαμασκού και η σταθερή ενίσχυση του – εχθρικού προς το Ισραήλ – καθεστώτος Άσαντ, συνιστούν έναν ακόμη λόγο ενίσχυσης της μεταξύ τους έντασης. Ακόμα και ο πρόεδρος Χαταμί, που θεωρείται μεταρρυθμιστής, χαρακτήρισε το Ισραήλ παράνομο κράτος και παράσιτο αλλά εγγυήθηκε για τους Εβραίους του Ιράν ασφάλεια, δηλώνοντας πως θα προστατέψει αυτή την θρησκευτική μειονότητα. Το 2011 η Χεζμπολάχ εκτόξευσε ρουκέτες στο βόρειο Ισραήλ, γεγονός που ακολουθήθηκε από σειρά βομβιστικών επιθέσεων, που οδήγησαν τον ισραηλινό πρωθυπουργό Νετανιάχου να κατηγορήσει το Ιράν και την Χεζμπολάχ ως υποκινητές και οργανωτές τους.

Το Ισραήλ, έχοντας στο πλευρό τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν δείχνει πρόθυμο να αλλάξει στάση, κάτι που μπορεί να υποστηριχθεί αβίαστα και για την πλευρά του Ιράν. Παρ' όλο που οι σχέσεις τους ξεκίνησαν ευοίωνα, η αλλαγή του καθεστώτος το 1979 και η απομόνωση του Ιράν, σε συνδυασμό με την πολιτική του Ισραήλ στο Παλαιστινιακό, συνιστούν τη βάση πάνω στην οποία έχει οικοδομηθεί αυτή η εξαιρετικά επισφαλής ισορροπία μεταξύ δύο εκ των ισχυρότερο παραγόντων στην Μέση Ανατολή.

3.7 Ηνωμένες Πολιτείες

Οι σχέσεις του Ιράν με τις Ηνωμένες Πολιτείες από το 1979 ως σήμερα υπήρξαν εξαιρετικά δύσκολες και πολύπλοκες αποτελώντας μία από τις βασικές προτεραιότητες για τις ηγεσίες των δύο χωρών. Προκειμένου, όμως, να εκτιμηθεί το σύνολο μίας πορείας δεκαετιών, είναι σκόπιμη μία αναφορά στην προϊστορία αυτής της σχέσης και τις ειδικές ισορροπίες που την χαρακτήριζαν διαχρονικά. Δείχνει μάλλον οξύμωρο, αλλά ένα από τα πρώτα θύματα του αγώνα για τον εκδημοκρατισμό του Ιράν ήταν ένας Αμερικανός. Επρόκειτο για τον Howard Baskerville,⁵¹ ο οποίος δίδασκε ως νέος καθηγητής στο σχολείο της αμερικανικής αποστολής στο Ταμπρίζ. Παρά την αντίθεση του Αμερικανού προξένου στην πόλη, ο ίδιος αποφάσισε να συμμετάσχει στον αγώνα για την απόδοση Συντάγματος στους Ιρανούς στο πλαίσιο της Περσικής Επανάστασης (1905-1911) με αποτέλεσμα να χάσει τη ζωή προσπαθώντας να σπάσει τον αποκλεισμό της πόλης από τον βασιλικό στρατό προκειμένου να μεταφέρει τρόφιμα στους κατοίκους. Στο πρόσωπο του Baskerville πολλοί Ιρανοί συνέχιζαν στα επόμενα χρόνια να αναγνωρίζουν την αντιαποικιακή πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών σε αντίθεση με την βρετανική πολιτική.

Οι ισορροπίες όμως αυτές επρόκειτο να ανατραπούν κατά τρόπο δραματικό το 1953, όταν οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες και η CIA θα εκδιώξουν τον Δημοκράτη πρωθυπουργό Μοσαντέκ και θα επιβάλλουν τον Σάχη Παχλαβί με πραξικόπημα που έλαβε χώρα τον Αύγουστο του 1953. Η μοναρχία του στηρίχτηκε στις αμερικανικές δυνάμεις, που είχαν μόνιμη επιρροή στην πολιτική που ασκούσε, μία πολιτική απόλυτης κρατικής καταστολής και επιβολής επί κάθε αντιπολιτευόμενης φωνής⁵². Η αμερικανική πολιτική, όμως, δύσκολα θα μπορούσε να ερμηνευθεί αποκομμένη από το ευρύτερο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Ιδιαίτερης γεωπολιτικής σημασίας, στο μαλακό υπογάστριο της κραταιάς Σοβιετικής Ένωσης, το Ιράν – πέρα από το ιδιαίτερα πλούσιο υπέδαφός του – αποκτούσε πλέον για τις ΗΠΑ χαρακτήρα κρίσιμου κρίκου για την διατήρηση της ισχύος τους, τόσο σε περιφερειακό όσο και στο ευρύτερο διεθνές πλαίσιο.

Αφήνοντας μεγάλο κενό οι Βρετανοί, τόσο η Αμερική όσο και η Σοβιετική Ένωση, θεωρούσαν το Ιράν και την Σαουδική Αραβία υπεύθυνες χώρες για την

⁵¹Βλ. σχετικά, <https://iranian.com/History/Aug98/Baskerville/letter.html>

⁵²Βλ. σχετικά, Richard W. Cottam, "Human Rights in Iran under the Shah", Case Western Reserve Journal of International Law (12/1), 1980, <http://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1913&context=jil>

ασφάλεια του Κόλπου. Οι σχέσεις του καθεστώτος του Σάχη με τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν παρέμειναν αδιατάρακτες στα επόμενα χρόνια. Παρά ταύτα, η υψηλή σημασία που συνέχιζε να δίνει η Ουάσιγκτον στην ανάγκη διατήρησης του φιλικού προς αυτή καθεστώτος της Τεχεράνης, έδειχνε να παρακάμπτει τις όποιες ενστάσεις για την εσωτερική πολιτική του Παχλαβί και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επί προεδρίας Νίξον, μάλιστα, ο Σάχης πέτυχε την στήριξη της λεγόμενης πολιτικής των δύο πυλώνων, που καθιστούσε το Ιράν και την Σαουδική Αραβία υπεύθυνες χώρες για την διατήρηση της σταθερότητας στην Μέση Ανατολή, ενισχύοντας όμως στην πράξη τον ρόλο της Τεχεράνης.

Αναντίρρητα, σημείο καμπής στις σχέσεις των δύο πλευρών αποτέλεσε η επιβολή της ισλαμικής επανάστασης και η συνακόλουθη κατάληψη της αμερικανικής πρεσβείας από Ιρανούς φοιτητές.⁵³ Η ομηρία 50 Αμερικανών διπλωματών για 444 ημέρες και η αδυναμία επιτυχούς παρέμβασης για την διάσωσή τους, έγινε κεντρικό θέμα της αμερικανικής πολιτικής ατζέντας και στιγμάτισε την προεδρία Κάρτερ. Σε επίπεδο συμβολισμών, όμως, η ομηρία του 1979 συνιστά για τις ΗΠΑ την απαρχή μίας νέας ισορροπίας που ενείχε και την συναισθηματική διάσταση.

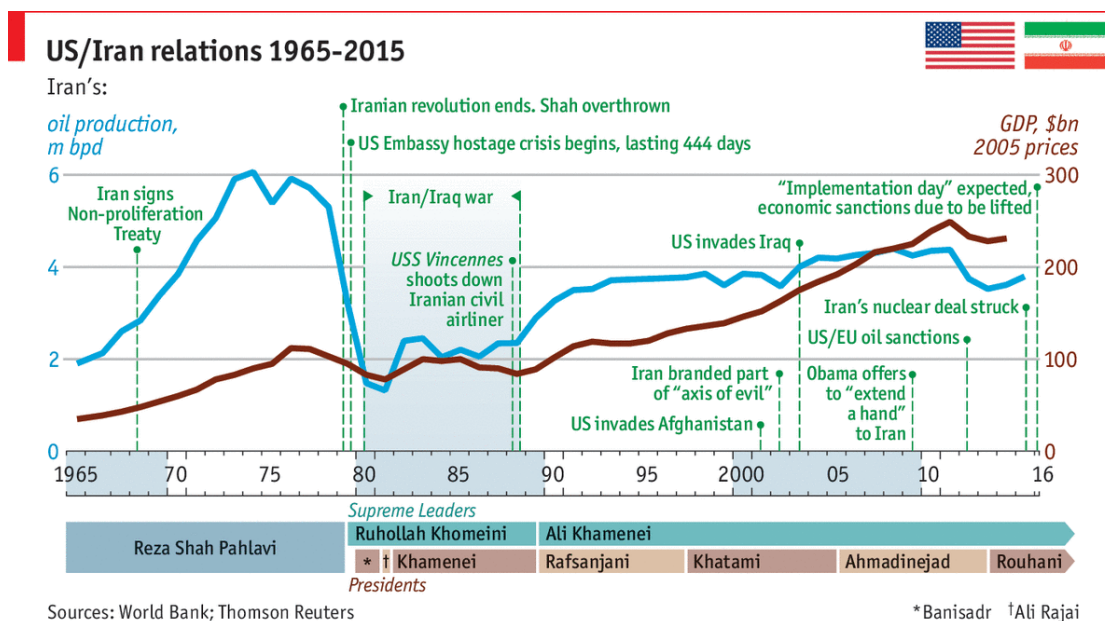
Κατά την διάρκεια διακυβέρνησης του Χομεϊνί, οι σχέσεις των δύο κρατών ήταν τεταμένες. Οι Ιρανοί δεν δικαιολόγησαν ποτέ ότι οι Η.Π.Α. προσέφεραν άσυλο στον Σάχη. Χρησιμοποίησαν το πολιτικό Ισλάμ για να εδραιώσουν τη θέση τους και να κερδίσουν την λαϊκή στήριξη του μουσουλμανικού κόσμου. Άλλωστε, η έμμεση στήριξη που παρείχε η Ουάσιγκτον στο καθεστώς Χουσεΐν, κατά τη διάρκεια του πολέμου Ιράν-Ιράκ εκτράχυνε ακόμη περισσότερο τις ισορροπίες. Μετά τον θάνατο του Χομεϊνί, το Ιράν εισήλθε σε τροχιά αποδυνάμωσης και απομόνωσης καθώς τα σενάρια να κυριαρχήσει στην περιοχή απομακρύνονταν και το ίδιο το καθεστώς προσπαθούσε να βρει τα πατήματά του.

Η ανάληψη της εξουσίας από τον Αλί Χαμενεΐ και στη συνέχεια από τον Χασεμί Ραφσαντζανί χαρακτηρίζεται από μία προσπάθεια επαναφοράς του Ιράν σε ρόλο υπολογίσιμου περιφερειακού παίκτη. Στόχος τους, η επιστροφή της Τεχεράνης ως δύναμης με ρόλο στην Μέση Ανατολή και, μέσω του πυρηνικού του προγράμματός της, υπολογίσιμη δύναμη για τις Η.Π.Α. Η στάση όμως του Ισραήλ έστρεψε εκ νέου την Αμερική ενάντια στο Ιράν με αποτέλεσμα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 οι προεδρίες Μπους και Κλίντον να εφαρμόσουν σκληρές οικονομικές κυρώσεις

⁵³ Για την επίσημη εκδοχή των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με την ομηρία των Αμερικανών διπλωματών το 1979, βλ. <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/iraniancrises>

αποκλείοντας το Ιράν από τον ενεργειακό χάρτη και απαγορεύοντας σε αμερικανικές εταιρίες να αγοράσουν πετρέλαιο από το Ιράν ή να κάνουν μεγάλες επενδύσεις σε ιρανικό έδαφος, με την αιτιολογία πως η Τεχεράνη υποστήριζε την τρομοκρατία.

Μετά την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου η στάση του Ιράν απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες άλλαξε. Είναι το πρώτο κράτος που καταδίκασε δημόσια την τρομοκρατία, στρεφόμενο ανοικτά εναντίον της Αλ Κάιντα και άπλωσε χείρα φιλίας προς την Αμερική. Κατά την διάρκεια του επόμενου διαστήματος, παρατηρείται έντονη προσπάθεια να ξαναβρεθούν οι ισορροπίες και ενώ το Ιράν αρχίζει να πιστεύει πως ξεκινά μια νέα εποχή για τις Ιρανοαμερικανικές σχέσεις, λίγους μήνες αργότερα ο πρόεδρος Μπους το κατατάσσει μαζί με το Ιράκ και την Βόρεια Κορέα στις χώρες που αποτελούν «τον άξονα του Κακού». ⁵⁴ Σκοπός της Ουάσιγκτον ήταν να αποδυναμώσει το Ιράν και να το χρησιμοποιήσει ως δορυφόρο στην ευρύτερη περιοχή.

55 Economist.com

Η κυβερνητική πολιτική όμως του Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ(2005-20213) δεν άφηνε τέτοια περιθώρια. Από την αρχή της διακυβέρνησής του εναντιώθηκε στην Δύση και έδωσε βαρύτητα στη ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος με αποτέλεσμα το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ να του επιβάλλει κυρώσεις. Οι δηλώσεις του πως η επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ήταν «κατασκεύασμα των

⁵⁴ <http://millercenter.org/president/speeches/speech-4540>

⁵⁵ <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2016/01/graphics-iran-sanctions-and-nuclear-deal>

Η.Π.Α.»,⁵⁶ η ευθύνη που επέρριψε στην Αμερική για τους πολέμους στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, η στήριξη που έδειξε στην Παλαιστίνη, υποστηρίζοντας την διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών μαζί με την ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος απομάκρυναν κάθε ευκαιρία για αποκατάσταση των ιρανικών σχέσεων με την Αμερική και οδήγησαν και πάλι την χώρα στην απομόνωση και τον διεθνή αποκλεισμό. Η άρνησή του να δεχθεί τις ευρωπαϊκές προτάσεις και να συναινέσει στις υποδείξεις του ΟΗΕ σε συνδυασμό με την διαφθορά, την απάτη και την κατάχρηση εξουσίας, του στέρησαν την επανεκλογή του το 2013. Ο νέος μετριοπαθής πρόεδρος Χασάν Ροχανί άνοιξε μια νέα σελίδα στις σχέσεις με την Ουάσιγκτον. Η πολιτική του υπήρξε διαλλακτική, πιστεύοντας στην εξεύρεση λύσης μέσω της διπλωματίας. Άλλωστε, η προσέγγισή του⁵⁷ με τον Αμερικανό πρόεδρο Ομπάμα απέδειξε την αποφασιστική στροφή της πολιτικής του προς μία προσπάθεια υπέρβασης της αμοιβαίας καχυποψίας, προκειμένου να ανοίξει και πάλι ο δρόμος των διαπραγματεύσεων για το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα.

3.8 Ευρωπαϊκά κράτη

Η σχέση του Ιράν με τις ευρωπαϊκές χώρες είχε πολλές διακυμάνσεις και ανατροπές. Βασικός παράγοντας, που επιδρά στην διαμόρφωση των ισορροπιών – πέρα από τις προφανείς διεθνείς συνθήκες – μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι η στρατηγική που επιλέγει ο εκάστοτε πρόεδρος της Ιρανικής Δημοκρατίας. Αν με άλλα λόγια, η Τεχεράνη προκρίνει την συνεργασία με την Ευρώπη, ιδιαίτερα όσον αφορά την πορεία του πυρηνικού του προγράμματος. Οι πυρηνικές βλέψεις της Τεχεράνης αποτέλεσαν στα προηγούμενα χρόνια βασικό σκόπελο στις σχέσεις της με τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και την Γερμανία που ακολουθούν κοινή εξωτερική πολιτική στο θέμα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΝΑΤΟ.

Ανάλογη αμφισβήτηση, όμως, έχει διατυπωθεί κατά καιρούς και αναφορικά με τις πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό της χώρας. Το 2009, ο Γάλλος πρόεδρος

⁵⁶ <http://neapolitiki.gr/%CE%BC%CE%B1%CF%87%CE%BC%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CF%84-%CE%B1%CF%87%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B6%CE%AC%CE%BD%CF%84-%CE%BF-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%B3%CF%8C%CE%BC/>

⁵⁷ Λουκάς Κατρατζής, «Ιράν-ΗΠΑ: Μία σχέση αγάπης και μίσους», Κέντρο Γεωπολιτικών Αναλύσεων, 30.09.2013.

Νικολά Σαρκοζί αμφισβήτησε τη νομιμότητα του αποτελέσματος των ιρανικών εκλογών, υποστηρίζοντας πως η εκλογή του Αχμαντινετζάντ επήλθε μετά από ένα «βελούδινο πραξικόπημα». Η σκληρή γραμμή του Παρισιού απέναντι στην κυβέρνηση Αχμαντινετζάντ συνεχίστηκε το επόμενο διάστημα, ξεπερνώντας ακόμη και την κριτική που ασκείτο από την Ουάσιγκτον. Βασική επωδός της πολιτικής Σαρκοζί ήταν η ανησυχία μίας ευρύτερης ανάφλεξης στην περιοχή, μετά από ένα πιθανό επεισόδιο μεταξύ Ιράν και Ισραήλ, που αισθανόταν να απειλείται από την στρατηγική του ιρανού προέδρου.⁵⁸ Το ίδιο πίστευε και η γερμανίδα καγκελάρια, Άνγκελα Μέρκελ, η οποία δεν συνεχάρη ποτέ τον νεοεκλεγέντα πρόεδρο, αφού θεώρησε αμφίβολη και την εκλογή του. Χαρακτηριστικό, άλλωστε, της ακολουθούμενης γερμανικής πολιτικής, έναντι της σκληρής γραμμής Αχμαντινετζάντ, ήταν πως προσέφερε άσυλο σε αντιφρονούντες Ιρανούς.

Η πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών έναντι του Ιράν υπήρξε κατά τα τελευταία χρόνια εξαιρετικά σύνθετη και πολλές φορές αντιφατική. Ενώ τα ευρωπαϊκά κράτη έδειχναν να επιδιώκουν μία διπλωματική λύση, που θα επέτρεπε την αναθέρμανση των σχέσεων και την πρόοδο των διαπραγματεύσεων γύρω από το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, η επιλογή της υιοθέτησης σκληρών κυρώσεων απειλούσε πολλές φορές την πραγμάτωση αυτής της στρατηγικής. Οι τρεις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες προσέφεραν μια σειρά από οικονομικά κίνητρα στο Ιράν, ώστε να πετύχουν την ανάσχεση του πυρηνικού του προγράμματος. Η μεταξύ τους συμφωνία απέτυχε γιατί το Ιράν δεν επέδειξε την απαιτούμενη συνεργασία, όσον αφορά την πυρηνική του δραστηριότητα και προκαλώντας ακόμη αυστηρότερες κυρώσεις από την ευρωπαϊκή πλευρά. Η Ευρώπη επανήλθε τον Ιανουάριο του 2010 προτείνοντας τροποποίηση του πυρηνικού προγράμματος και επανεξέταση των μέτρων παρακινώντας σε αυτό το παιχνίδι εξουσίας και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Ο ρόλος των κυβερνήσεων της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Μεγάλης Βρετανίας, μαζί με αυτόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην επίτευξη της τελικής συμφωνίας για τα πυρηνικά που υπογράφηκε στην Λωζάνη το 2015, επιβεβαιώνει με τον πλέον ξεκάθαρο και σαφή τρόπο την ισχύ του ευρωπαϊκού παράγοντα στην ισορροπία δυνάμεων της ευρύτερης περιοχής.

⁵⁸ <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/09/30/AR2009093004757.html>

3.9 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η επισήμανση των σχέσεων του Ιράν (φιλικών και μη) με μία σειρά από σημαντικούς παράγοντες σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, επιτρέπει μία – κατά το δυνατόν πλήρη – αποτίμηση της θέσης του στο διεθνές πλαίσιο. Χωρίς αμφιβολία, το τεταμένο κλίμα με μία σειρά κρατών και η επιρροή που ασκεί παραδοσιακά η Τεχεράνη σε άλλες περιφερειακές δυνάμεις, την καθιστούν απρόβλεπτο, αλλά σίγουρα σημαντικό παράγοντα για την ευρύτερη περιοχή. Τέλος, η εξέταση της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν με συγκεκριμένα κράτη, συνιστά απαραίτητο βήμα για την κατανόηση της στάσης τους σε σχέση με το πυρηνικό πρόγραμμά του, στοιχείο κομβικής σημασίας για τη θέση του στο διεθνές σκηνικό κατά τα τελευταία χρόνια.

Τέταρτο Κεφάλαιο

Ιράν και πυρηνικά

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η ανίχνευση των στόχων του Ιράν πίσω από την ανάπτυξη του πυρηνικού του προγράμματος, και ο ρόλος που έπαιξε η απειλή της χρήσης της πυρηνικής ενέργειας για μη ειρηνικούς σκοπούς στις σχέσεις του με άλλα κράτη. Η απόφαση της διεθνούς κοινότητας να επιβληθούν κυρώσεις στην Τεχεράνη, όξυνε τις αντιπαραθέσεις και ευνόησε την άνοδο στην εξουσία του Ιράν ακραίων και λαϊκιστικών φωνών κατά τα μέσα της δεκαετίας του 2000. Παράλληλα, η διαρκής – ανομολόγητη – απειλή της χρήσης πυρηνικών από το Ιράν λειτούργησε ως εκβιασμός απέναντι σε ισχυρούς παίκτες της περιοχής, συντελώντας στην απομόνωση του Ιράν. Μέσα από το χρονικό αυτής της αντιπαράθεσης, μπορεί κανείς να παρακολουθήσει μία πορεία πλήρη ανατροπών και αντιπαραθέσεων.

4.1 Το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν

Η πυρηνική στρατηγική αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο των σύγχρονων διεθνών σχέσεων. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η φύση των πυρηνικών όπλων άλλαξε άρδην τις διεθνείς σχέσεις, στρατιωτικές και πολιτικές. Στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και των συμμάχων τους – Ηνωμένες Πολιτείες/ΝΑΤΟ και Σοβιετική Ένωση/Σύμφωνο Βαρσοβίας αντίστοιχα – είχε ως σημείο αναφοράς την επικράτηση επί του αντιπάλου στο επίπεδο των πυρηνικών εξοπλισμών. Αν όμως στις πρώτες δεκαετίες μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου, οι συμμετέχοντες σε αυτόν τον ανταγωνισμό περιορίζονταν στα ισχυρά μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία, ΕΣΣΔ, Γαλλία και λίγα χρόνια αργότερα Κίνα), στα επόμενα χρόνια αντίστοιχη τεχνολογία ανέπτυξαν και άλλες περιφερειακές δυνάμεις όπως η Ινδία, το Πακιστάν, η Βόρεια Κορέα, ενώ εικασίες υπάρχουν για αντίστοιχα προγράμματα και από το Ισραήλ.

Συνεπώς, στο νέο παγκοσμιοποιημένο πλέον, περιβάλλον, η διάδοση της τεχνολογίας των πυρηνικών και των βαλλιστικών πυραύλων σημαίνει ότι, όλο και περισσότεροι δρώντες είναι σε θέση να αποκτήσουν πυρηνικές δυνατότητες. Η

κλιμακούμενη ένταση μεταξύ της Βόρειας Κορέας και της παγκόσμιας κοινότητας επανέφερε στο προσκήνιο τη συζήτηση για την ασφάλεια του πλανήτη και την αποτροπή της πυρηνικής απειλής. Σήμερα, παρά το γεγονός ότι εννέα κράτη παγκοσμίως διαθέτουν πυρηνικά όπλα, σύμφωνα με τη Συνθήκη Μη Διασποράς των Πυρηνικών Όπλων (NTP), μόνο η Κίνα, οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο αναγνωρίζονται ότι κατέχουν πυρηνικά όπλα και έχουν τη δυνατότητα να κατασκευάζουν πυρηνικούς εκρηκτικούς μηχανισμούς⁵⁹.

Το βασικό χαρακτηριστικό των πυρηνικών όπλων είναι οι τεράστιες καταστροφές που μπορεί να προκαλέσουν. Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε ότι ο παγκόσμιος συγκλονισμός από τις επιθέσεις στην Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, που οδήγησαν στην τελική συνθηκολόγηση της Ιαπωνίας τον Αύγουστο του 1945, παραμένει έντονος παρά τα εξήντα χρόνια που έχουν μεσολαβήσει. Σύμφωνα με τον πολιτικό ρεαλισμό, σε ένα άναρχο περιβάλλον τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα για να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Με άλλα λόγια, τα πυρηνικά όπλα μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά, προκειμένου το κράτος που τα κατέχει να μην δεχθεί επίθεση από κάποιο άλλο κράτος, υπό τον φόβο των πρωτοφανών συνεπειών των πιθανών αντιποίνων. Συνεπώς, το στρατηγικό κίνητρο και το κίνητρο της αποτροπής αποτελούν από τα πιο σημαντικά κίνητρα για τη διασπορά των πυρηνικών όπλων⁶⁰.

Στην περίπτωση του Ιράν, η πυρηνική του φιλοδοξία σχετίζεται κυρίως με την έννοια της ασφάλειας τόσο στο περιφερειακό όσο και στο παγκόσμιο περιβάλλον. Μετά την Ιρανική Επανάσταση το ασταθές περιβάλλον της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η αντιπαλότητα με την Δυτική υπερδύναμη, οδήγησαν στην ανάπτυξη του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος. Παρά ταύτα ο σχεδιασμός του εν λόγω πυρηνικού προγράμματος δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστικό προϊόν της Ιρανικής Επανάστασης, καθώς οι προσπάθειές του Ιράν να αποκτήσει πυρηνική ενέργεια ανάγονται στην περίοδο της μοναρχίας του Σάχη Ρεζά Παχλαβί, οπότε βασικός

⁵⁹ Στην εν λόγω Συνθήκη συμβαλλόμενο μέρος είναι και το Ιράν.

⁶⁰ Για μία συνολική ανάλυση του Ψυχρού πολέμου και της θέσης των πυρηνικών εξοπλισμών σε αυτόν, βλ. Χατζηβασιλείου, ο.π.,

στόχος της χώρας ήταν να αναδειχθεί σε ηγεμονική περιφερειακή δύναμη στον Περσικό Κόλπο και την ευρύτερη Μέση Ανατολή.⁶¹

Οι πυρηνικές φιλοδοξίες του Ιράν θορύβησαν τη διεθνή κοινότητα κατά τη δεκαετία του 1990, ωστόσο η ανησυχία για τη διεθνή ασφάλεια εντάθηκε ιδιαιτέρως μετά το 2000, παρά τους ισχυρισμούς της Τεχεράνης, ότι το πυρηνικό πρόγραμμα προοριζόταν μόνο για ειρηνικούς σκοπούς. Κατά το πρόσφατο παρελθόν το ίδιο το Ιράν παραδέχθηκε πως έχει αναπτύξει πρόγραμμα εμπλουτισμού ουρανίου, που με τη αποτελεί βασική προϋπόθεση για την απόκτηση πυρηνικού οπλοστασίου. Συνεπώς το βασικό κίνητρο των πυρηνικών φιλοδοξιών του Ιράν αποτέλεσε το ζήτημα της ασφάλειας σε ένα ασταθές και εξαιρετικά επισφαλές για το ίδιο περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Το πρώτο στάδιο του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος, δηλαδή από το 1947 μέχρι και την Ιρανική Επανάσταση 1979, σχετίζεται με την προσπάθεια του Ιράν να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, εν γένει για λόγους ασφαλείας και ειδικότερα λόγω των παρατεταμένων συγκρούσεων με το Ισραήλ, από το 1947 και με το Ιράκ από το 1950.

Από το 1979 και έπειτα, οι συνθήκες για το Ιράν μεταβλήθηκαν καθώς στην ομάδα των αντιπάλων προστέθηκαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ καθυστέρησε την ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος της Τεχεράνης, ωστόσο από το τέλος τις δεκαετίας του '80 και έπειτα η νέα ηγεσία υπό τον Χαμενεΐ του έδωσε νέα ώθηση. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, στο πλαίσιο της πολυετούς αντιπαράθεσης με τις Η.Π.Α., το Ιράν υποστήριξε σθεναρά το πυρηνικό του πρόγραμμα στηριγμένο στην θεωρία της περιφερειακής δύναμης που καλείτο να έρθει αντιμέτωπη με μία παγκόσμια υπερδύναμη. Το 1990, ο πόλεμος του Κόλπου και ο ηγετικός ρόλος των ΗΠΑ σε αυτόν, έκαναν το Ιράν να επαναξιολογήσει την μεγάλη αποτρεπτική ικανότητα των πυρηνικών.⁶² Από το 2000 και έπειτα η επιθυμία του να αποκτήσει πυρηνικά όπλα φάνηκε να είναι εντονότερη. Το 2003 – μετά την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ – εξουδετερώθηκε ένας περιφερειακός πόλος έντασης για την Τεχεράνη και πλέον ο στρατηγικός σχεδιασμός της στράφηκε σχεδόν αποκλειστικά έναντι της Ουάσιγκτον. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τις

⁶¹ Βιβή Κεφαλά - Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, Αθήνα, 2014.

⁶² Για τον πόλεμο του Κόλπου, βλ. Χατζηβασιλείου, ο.π., σσ. 313-318.

ακατάπαυστες προσπάθειες του Ιράν να αναπτύξει το πυρηνικό του πρόγραμμα και την επιθετική εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ ως προς αυτό.⁶³

4.2 Το χρονικό του πυρηνικού προγράμματος

Το Ιράν εγκαινίασε το πυρηνικό του πρόγραμμα τη δεκαετία του 1950, μετά από συμφωνία του Σάχη με τον Αμερικανό πρόεδρο Αϊζενχάουερ, στο πλαίσιο της πρότασης «Atoms for Peace».⁶⁴ Η συγκεκριμένη πρόταση έθεσε τις βάσεις για το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα μέσω της παροχής βασικής πυρηνικής τεχνολογίας και εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, το 1957 οι Ηνωμένες Πολιτείες, στο πλαίσιο του καθεστώτος της μη στρατιωτικής πυρηνικής συνεργασίας, συμφώνησαν να παράσχουν στην Τεχεράνη έναν αντιδραστήρα πυρηνικής έρευνας καθώς και σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Δύο χρόνια αργότερα, ο Σάχης ίδρυσε στην Τεχεράνη το Κέντρο Πυρηνικών Ερευνών (TNRC).⁶⁵

Το 1967, το Ιράν υπέγραψε τη Συνθήκη για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών, δεσμευόμενο ότι δεν θα αποκτούσε πυρηνικά όπλα.⁶⁶ Λίγα χρόνια αργότερα, ο Σάχης ιδρύει τον Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας του Ιράν,⁶⁷ ο οποίος υπέγραψε συμφωνίες με χώρες όπως, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία, η Ναμίμπια και η Νότια Αφρική. Στο πλαίσιο ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού, η Τεχεράνη έθεσε ως στόχο, την παραγωγή περίπου 23.000 μεγαβάτ ηλεκτρικής ενέργειας από μια σειρά πυρηνικών σταθμών μέσα σε είκοσι χρόνια. Στο πλαίσιο αυτού του στόχου, ακολούθησαν μια σειρά από συμβάσεις μεταξύ του Ιράν και των πυρηνικών προμηθευτών στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στα τέλη της δεκαετίας του '70 οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να ανησυχούν ότι ίσως το Ιράν τρέφει φιλοδοξίες για πυρηνικά όπλα. Μετά την Ιρανική

⁶³Saira Khan, *Iran and Nuclear Weapons, Protracted conflict and proliferation*, 2009

⁶⁴ Επρόκειτο για πρόγραμμα που εξαγγέλθηκε από τον Πρόεδρο Αϊζενχάουερ, προκειμένου να προσφερθούν τα οφέλη της ατομικής ενέργειας στη διεθνή κοινότητα. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος το Ιράν απέκτησε τον πρώτο του πυρηνικό αντιδραστήρα. Βλ. σχετικά, https://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/atoms_for_peace.html

⁶⁵Βλ. Σχετικά, Ariana Rowberry, “Sixty Years of “Atoms for Peace” and Iran’s Nuclear Program”, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2013/12/18/sixty-years-of-atoms-for-peace-and-irans-nuclear-program/>

⁶⁶ Shreeya Sinha, Susan Cambell, “Timeline on Iran’s Nuclear Program”, *The New York Times* http://www.nytimes.com/interactive/2014/11/20/world/middleeast/Iran-nuclear-timeline.html?_r=1#/#time243_10809

⁶⁷ Atomic Energy Organization of Iran (AEOI)

Επανάσταση οι Αμερικανοί απέσυραν τη συμφωνία που είχε γίνει με το Ιράν διακόπτοντας την παροχή εμπλουτισμένου ουρανίου για τον ερευνητικό αντιδραστήρα της Τεχεράνης. Η ομηρεία των Αμερικανών διπλωματικών υπαλλήλων αποτέλεσε την αιτία της πλήρους διακοπής της πυρηνικής συνεργασίας μεταξύ του Ιράν και των Ηνωμένων Πολιτειών. Έκτοτε και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας η ιρανική ηγεσία έδειξε να περιορίζει το ενδιαφέρον της για την προώθηση του πυρηνικού προγράμματος της χώρας.

Παράλληλα, και ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ (1980-1988) άλλαξε τον τρόπο σκέψης του Ιράν όσον αφορά το πυρηνικό του πρόγραμμα. Το γεγονός ότι ο Σαντάμ Χουσεΐν επιδίωξε την ανάπτυξη πυρηνικού προγράμματος για την χώρα του και χρησιμοποίησε χημικά όπλα στον πόλεμο με το Ιράν, οδήγησε τον Αγιατολλάχ Χομείνι στην απόφαση για μυστική επανεκκίνηση του πυρηνικού προγράμματος. Στα τέλη της δεκαετίας του '80, ο Αμπντούλ Καντίρ Χαν ο «πατέρας» του προγράμματος πυρηνικών όπλων του Πακιστάν, πωλεί στο Ιράν, τη Βόρεια Κορέα και τη Λιβύη τεχνολογία εμπλουτισμού του ουρανίου του, δημιουργώντας νέα δεδομένα που επρόκειτο να μεταβάλλουν τις ισορροπίες ισχύος κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο.

Τη δεκαετία του '90, παρά το τέλος του ψυχρού πολέμου, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στο πυρηνικό πρόγραμμα από την ιρανική ηγεσία, καθώς η χώρα εξακολουθούσε να βρίσκεται σε αντιπαλότητα με τις ΗΠΑ. Οι Αμερικάνοι θεωρούσαν ότι το Ιράν αποτελούσε ένα κράτος που ήταν αποφασισμένο να θέσει σε κίνδυνο την περιφερειακή σταθερότητα. Το 1995 το Ιράν ανακοίνωσε ότι θα υπέγραφε συμβόλαιο 800 εκατομμυρίων δολαρίων με τη Ρωσία, προκειμένου να ολοκληρώσει την κατασκευή ενός αντιδραστήρα ελαφρού ύδατος στο Μπουσέρ, εντός τεσσάρων ετών. Μετά από πολλές καθυστερήσεις, το έργο ολοκληρώθηκε το 2010.

Εν τω μεταξύ, οι Ηνωμένες Πολιτείες έπεισαν άλλες χώρες (Αργεντινή, Ινδία, Ισπανία, Γερμανία και Γαλλία) να απαγορεύσουν την πώληση πυρηνικής τεχνολογίας στο Ιράν. Το 1996 ο Μπιλ Κλίντον υπέγραψε ένα νομοσχέδιο για την επιβολή κυρώσεων σε ξένες εταιρείες με επενδύσεις στο Ιράν και τη Λιβύη, καθώς υπήρχε η εκτίμηση ότι το Ιράν προσπαθούσε κρυφά να οικοδομήσει πυρηνικό οπλοστάσιο. Λίγα χρόνια αργότερα, ο Ιρανός Πρόεδρος Μοχάμαντ Χαταμί κατά τη διάρκεια

επίσκεψής του στη Σαουδική Αραβία, εξέφρασε την ανησυχία του σχετικά με το πρόγραμμα πυρηνικών όπλων του Ισραήλ και υποστηρίζει την ιδέα μιας ελεύθερης από πυρηνικά όπλα Μέση Ανατολή.

Στις αρχές του 2000 μια ομάδα αντιφρονούντων στο Ιράν, οι Μουτζαχεντίν Χαλκ, αποκαλύπτουν έγγραφα για ένα παράνομο πυρηνικό πρόγραμμα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατηγορούν την Τεχεράνη για επιδίωξη κατασκευής ή απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφής. Τότε το Ιράν συμφωνεί για τις επιθεωρήσεις από τη ΙΑΕΑ, ενώ παράλληλα υπογράφει μια συμφωνία με τη Ρωσία για την επιτάχυνση της υλοποίησης του πυρηνικού σταθμού στο Μπουσέρ. Τελικώς, οι επιθεωρητές εντόπισαν υψηλά ποσοστά εμπλουτισμένου ουρανίου στο εργοστάσιο του Νατάνζ, γεγονός που ανάγκασε το Ιράν να το παραδεχτεί και έπειτα από συνομιλίες με τη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Γερμανία, να δεχτεί αυστηρότερες διεθνείς επιθεωρήσεις των πυρηνικών του εγκαταστάσεων, καθώς και να αναστείλει την παραγωγή εμπλουτισμένου ουρανίου.

Το 2005ο Μαχμούντ Αχμαντιντζάντ εκλέγεται πρόεδρος υποστηρίζοντας σθεναρά την ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος, παρά τις απαγορεύσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Μετά την κατάρρευση των διαπραγματεύσεων με τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς αξιωματούχους, το Ιράν συνεχίζει τον εμπλουτισμό ουρανίου, ενώ η ΙΑΕΑ εγκρίνει ένα ψήφισμα για να καταγγείλει το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Τον επόμενο χρόνο, ο πρόεδρος Αχμαντιντζάντ ξεκινά επισήμως τη λειτουργία ενός εργοστασίου παραγωγής βαρέως ύδατος στο Αράκ, δίνοντας στο Ιράν τη δυνατότητα απόκτησης πλουτωνίου (καύσιμο που χρησιμοποιείται στα πυρηνικά όπλα).

Το Δεκέμβριο του 2006, το Συμβούλιο Ασφαλείας εγκρίνει ομόφωνα τις κυρώσεις που στοχεύουν στον περιορισμό του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος. Οι εν λόγω κυρώσεις απαγόρευαν την εισαγωγή και την εξαγωγή πρώτων υλών και τεχνολογίας που χρησιμοποιούνται στον εμπλουτισμό ουρανίου και στην παραγωγή βαλλιστικών πυραύλων. Δύο χρόνια αργότερα, οι διεθνείς συνομιλίες σχετικά με τις πυρηνικές φιλοδοξίες του Ιράν καταλήγουν σε αδιέξοδο, ενώ το Ιράν με έγγραφό του αντιτίθεται στις διεθνείς απαιτήσεις για τη διακοπή του εμπλουτισμού ουρανίου. Οι ξένες μυστικές υπηρεσίες ισχυρίζονταν ότι υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι το Ιράν οικοδομεί μια μυστική μονάδα εμπλουτισμού ουρανίου βαθιά μέσα σε ένα

βουνό. Μάλιστα, αξιωματούχοι των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών υποστήριζαν ότι το Ιράν θα χρειαζόταν τουλάχιστον ένα χρόνο, ίσως και πέντε, προκειμένου να αναπτύξει την πλήρη ικανότητα ανάπτυξης πυρηνικών όπλων. Σε συνέχεια των αποκαλύψεων, επιθεωρητές των Ηνωμένων Εθνών δηλώνουν για πρώτη φορά ότι έχουν εκτενή στοιχεία –πρόσφατα αλλά και του παρελθόντος – για απόρρητες δραστηριότητες Ιρανών στρατιωτικών να δημιουργήσουν πυρηνική κεφαλή⁶⁸.

Τον Ιούνιο του 2010, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών επιβάλλει τέταρτο γύρο κυρώσεων κατά του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν. Αυτή τη φορά οι κυρώσεις στοχεύουν στον περιορισμό των στρατιωτικών αγορών και των εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών που πραγματοποιούνται από τους Φρουρούς της Επανάστασης, οι οποίοι ελέγχουν το πυρηνικό πρόγραμμα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας απαιτεί επίσης από τις χώρες να επιθεωρούν τα πλοία ή τα αεροπλάνα που κατευθύνονται από ή προς το Ιράν εάν υποπτεύονται απαγορευμένο φορτίο. Παράλληλα, απαγορεύτηκε το Ιράν να επενδύει σε πυρηνικά εργοστάσια εμπλουτισμού, ορυχεία ουρανίου και σχετικές τεχνολογίες άλλων χωρών, ενώ το Συμβούλιο Ασφαλείας συγκρότησε μια επιτροπή για την παρακολούθηση της εφαρμογής.

Τον επόμενο χρόνο, οι Δυτικές δυνάμεις λαμβάνουν σημαντικά μέτρα προκειμένου να αποκλείσουν το Ιράν από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, ανακοινώνοντας συντονισμένες κυρώσεις που στοχεύουν στην κεντρική τράπεζα της χώρας καθώς και τις εμπορικές της τράπεζες. Επιπλέον οι Ηνωμένες Πολιτείες επιβάλλουν κυρώσεις σε εταιρείες που εμπλέκονται στην πυρηνική βιομηχανία του Ιράν, καθώς και στις βιομηχανίες πετροχημικών και πετρελαίου. Η Διεθνής Οργάνωση Ατομικής Ενέργειας παρουσίασε αποδείξεις ότι «το Ιράν έχει πραγματοποιήσει δραστηριότητες σχετικές με την ανάπτυξη μιας πυρηνικής συσκευής». Όμως, παρά το θετικό κλίμα, οι συνομιλίες μεταξύ του Ιράν και των έξι παγκόσμιων δυνάμεων δεν σημείωσαν σημαντική πρόοδο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία, η Κίνα, η Βρετανία, η Γαλλία και η Γερμανία επιθυμούσαν το πάγωμα της παραγωγής εμπλουτισμένου ουρανίου. Παράλληλα, οι Ιρανοί ζητούσαν χαλάρωση των επαχθών οικονομικών κυρώσεων που τους είχαν επιβληθεί καθώς και την

⁶⁸ Shreeya Sinha, Susan Cambell, “Timeline on Iran’s Nuclear Program”, *The New York Times*http://www.nytimes.com/interactive/2014/11/20/world/middleeast/Iran-nuclear-timeline.html?_r=1#/time243_10809

αναγνώριση του δικαιώματος τους για εμπλουτισμό. Οι χώρες συμφωνούν να συναντηθούν εκ νέου, ωστόσο οι περαιτέρω συνομιλίες επιβραδύνθηκαν μετά από ένα νέο κύκλο σκληρών οικονομικών κυρώσεων και τη δήλωση του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας, σύμφωνα με την οποία το Ιράν δεν είχε σημειώσει καμία πρόοδο ως προς την παροχή πρόσβασης σε ορισμένες «ύποπτες» περιοχές.

Μέσα στο 2012, οι εξαγωγές πετρελαίου του Ιράν μειώθηκαν τουλάχιστον κατά 40% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Εν τω μεταξύ, οι Ηνωμένες Πολιτείες επέβαλαν πιο αυστηρές κυρώσεις, με στόχο τις δύο μεγαλύτερες εξαγωγικές βιομηχανίες του Ιράν: τον τομέα του πετρελαίου και των πετροχημικών προϊόντων, και το εμπορικό ναυτικό του. Έπειτα από μήνες σκληρών κυρώσεων το νόμισμα του Ιράν (ριάλ) χάνει σχεδόν το ήμισυ της αξία του. Στη συνέχεια, ο Αγιατολλάχ Χαμενεΐ δήλωσε ότι η χώρα του δεν επιδιώκει την απόκτηση πυρηνικών όπλων, ωστόσο συμπλήρωσε ότι εάν το Ιράν αποφασίσει ποτέ για την κατασκευή τους, καμία παγκόσμια δύναμη δε θα μπορούσε να το σταματήσει. Στις 26 Φεβρουαρίου του 2013, εκπρόσωποι του Ιράν συναντώνται με αντιπροσωπείες από τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Ρωσία, την Κίνα, τη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Γερμανία στο Καζακστάν, εντούτοις οι συνομιλίες καταλήγουν χωρίς κάποια ειδική συμφωνία.

Οι τιμές των βασικών αγαθών είχαν αυξηθεί έως και 60% λόγω της πτώσης της αξίας του ριάλ, γεγονός που οδήγησε πολλούς Ιρανούς να εφοδιαστούν με είδη πρώτης ανάγκης. Οι οικονομολόγοι υποστήριζαν πως αυτός ο πληθωρισμός ήταν το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού των σοβαρών δυτικών κυρώσεων και της οικονομικής κακοδιαχείρισης της κυβέρνησης του Ιράν. Στις 22 Μαΐου του 2013, η ΙΑΕΑ ανακοίνωσε ότι το Ιράν έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο σε όλους τους τομείς του πυρηνικού προγράμματος, παρόλο που οι διαπραγματεύσεις με τη Δύση δεν ήταν επιτυχημένες. Εντούτοις, η κυβέρνηση Ομπάμα συνέχισε να κλιμακώνει τις κυρώσεις κατά του Ιράν.

Στις 15 Ιουνίου του 2013, εκλέγεται με συντριπτική πλειοψηφία στο αξίωμα του προέδρου ο Χασάν Ρουχανί, ένας μετριοπαθής και διαλλακτικός κληρικός ο οποίος τάσσεται υπέρ της μεγαλύτερης προσωπικής ελευθερίας και προσπαθεί να απεγκλωβίσει το Ιράν από την οικονομική απομόνωση. Ο Ρουχανί αντικαθιστά, στις νευραλγικές θέσεις, τους σκληροπυρηνικούς με περισσότερο διαλλακτικούς. Ο νέος Υπουργός Εξωτερικών, Μοχάμεντ Τσαβάντ Ζαρίφ, ένας διπλωμάτης με αμερικανική

μόρφωση και κατανόηση για τη Δύση, καθίσταται υπεύθυνος για τις διαπραγματεύσεις. Στην έκθεση της ΙΑΕΑ οι επιθεωρητές αναφέρουν ότι το Ιράν έχει επιβραδύνει τη συσσώρευση του εμπλουτισμένου ουρανίου. Το Σεπτέμβριο, ο πρόεδρος Ρουχανί λαμβάνει μια επιστολή από τον Αμερικανό ομόλογό του Μπαράκ Ομπάμα, προκειμένου να μειωθούν οι εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών. Λίγες μέρες αργότερα, ο Ιρανός πρόεδρος, σε ομιλία του στα Ηνωμένα Έθνη, κηρύττει την ανοχή και την κατανόηση, επικρίνει ως μορφή βίας τις δυτικές κυρώσεις και τονίζει ότι τα πυρηνικά όπλα δεν έχουν καμία θέση στο μέλλον του Ιράν. Εν συνεχεία, οι δύο πρόεδροι συνομιλούν τηλεφωνικώς θέτοντας μια βάση για τη συμφωνία. Η συνομιλία αυτή, ήταν η πρώτη άμεση επαφή των δύο χωρών μετά το 1979.

Στις 11 Νοεμβρίου, η ΙΑΕΑ δήλωσε ότι το Ιράν είναι σύμφωνο να επιλύσει όλα τα εκκρεμή ζητήματα με την υπηρεσία, και να επιτρέψει την πρόσβαση από διεθνείς επιθεωρητές στις δύο βασικές πυρηνικές εγκαταστάσεις. Η πρόσβαση, όμως δεν θα ίσχυε για η στρατιωτική βάση Parchin, την οποία επιθεωρητές προσπαθούσαν να επισκεφτούν επί μήνες. Σε έκθεση της η ΙΑΕΑ αναφέρει ότι για πρώτη φορά μετά από χρόνια, υπήρχαν ενδείξεις ότι οι Ιρανοί έχουν περιορίσει στην πυρηνική τους επέκταση. Από εκεί και έπειτα ξεκίνησαν οι διαδικασίες για τη θεμελίωση της Συμφωνίας για το Πυρηνικό Πρόγραμμα του Ιράν

Στις 14 Ιουλίου 2015, οι P5 + 1, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ιράν κατέληξαν στο Κοινό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης (JCPOA)⁶⁹, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν θα υφίσταται αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς. Στις 18 Οκτωβρίου η JCPOA τέθηκε σε ισχύ και οι συμμετέχοντες άρχισαν να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την υλοποίηση των δεσμεύσεων τους. Ωστόσο η 16^η Ιανουαρίου 2016, σηματοδοτεί την Ημέρα Εφαρμογή του JCPOA. Σε αυτή την ιστορική ημέρα, η Διεθνής Οργάνωση Ατομικής Ενέργειας επιβεβαίωσε ότι το Ιράν έχει εφαρμόσει τα βασικά μέτρα⁷⁰.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι η εν λόγω συμφωνία θεωρείται επίσης η αρχή μιας συμφιλίωσης μεταξύ Ουάσιγκτον και Τεχεράνης, 35 χρόνια μετά τη διακοπή των διμερών διπλωματικών τους σχέσεων. Η επαναπροσέγγιση αυτή, ανησύχησε τους

⁶⁹ Joint Comprehensive Plan of Action, https://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf

⁷⁰ U.D Department of the Treasury Office of Foreign Assets Control <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/iran.pdf>

παραδοσιακούς συμμάχους των Αμερικανών, τη Σαουδική Αραβία και το Ισραήλ, καθώς φοβούνται την επιρροή της σιιτικής δύναμης στην περιοχή.

4.3 Μετά τη συμφωνία

Η Συμφωνία της Λωζάννης τον Μάρτιο του 2015 κατέστησε εκ νέου το Ιράν σημαντικό παίκτη στη διεθνή σκηνή, επαναπροσδιορίζοντας τις σχέσεις του με τις Η.Π.Α και τις χώρες της Μέσης Ανατολής. Με τον τρόπο αυτό, άνοιξε ο δρόμος για την άρση των κυρώσεων που αφορά στο πυρηνικό πρόγραμμα και το εμπάργκο των όπλων του Ιράν, δίνοντας νέα τροπή στις πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας και ανατρέποντας κατεστημένες ισορροπίες. Άμεσο επακόλουθο ήταν η έντονη δυσφορία της Σαουδικής Αραβίας, του Ισραήλ καθώς και κύκλων στο εσωτερικό του Ιράν, που εξέφραζαν την αμφισβήτησή τους για τις συνέπειές της. Παράλληλα, οι Ηνωμένες Πολιτείες εναντιώθηκαν στην πολιτική της Σαουδικής Αραβίας, καταγγέλλοντας ότι χρησιμοποιούσε τον πόλεμο στην Υεμένη για να πλήξει το Ιράν και συγχρόνως "τροφοδοτούσε" τους σουνίτες τζιχαντιστές. Οπότε το σιιτικό Ιράν βρέθηκε εξ αντικειμένου πιο κοντά στην πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, σε μία εν δυνάμει αναδιάταξη της τοπικής σκακιέρας.⁷¹ Σε κάθε περίπτωση, πάντως η δημιουργία αυτού του άτυπο σιιτικού τόξου που θα έχει ως επικεφαλής το Ιράν και θα αποτελείται από το Ιράκ, τη Συρία και τον Λίβανο, δεν έπαυε να προξενεί περεταίρω ανασφάλεια σε τοπικό, αλλά και διεθνές επίπεδο.

Η Διεθνής Κοινότητα έπαυε σταδιακά να βλέπει το Ιράν με τόση καχυποψία γιατί σαν κράτος δεσμεύτηκε στην κατεύθυνση του περιορισμού των πυρηνικών κι έτσι η άρση των κυρώσεων επέτρεψε την λειτουργία της πυρηνικής ενέργειας μόνο για ειρηνικούς σκοπούς. Η άμεση εκπλήρωση των σχετικών δεσμεύσεων από την πλευρά της Τεχεράνης και η συνακόλουθη καταστροφή του μεγαλύτερου μέρους του εξοπλισμού του, επέτρεψε την επιστροφή της χώρας στις διεθνείς αγορές. Τα έσοδα από την πώληση πετρελαίου και την σταδιακή αύξηση της παραγωγής επέτρεψαν στο Ιράν τον σχεδιασμό νέων έργων υποδομής και την αγορά αεροσκαφών και την αποδέσμευση περίπου 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων από τα περιουσιακά στοιχεία

⁷¹ Π. Παπακωνσταντίνου, «Η Συμφωνία που αλλάζει τη Μέση Ανατολή». *Η Καθημερινή*, 5.10.2015

του που είχαν δεσμευτεί σε ολόκληρο τον κόσμο⁷². Ο ιρανός πρόεδρος Χασάν Ροχανί έκανε λόγο για χρυσή σελίδα στην ιστορία της χώρας του σημειώνοντας: «Η πυρηνική συμφωνία δεν είναι ενάντια στα συμφέροντα καμίας χώρας. Οι φίλοι του Ιράν είναι ευχαριστημένοι και οι αντίπαλοί του δεν πρέπει να ανησυχούν. Το Ιράν δεν αποτελεί απειλή για καμιά χώρα αλλά κοιμίζει μήνυμα ειρήνης, σταθερότητας και ασφάλειας στην περιοχή και στον κόσμο».

Παρ' όλες όμως τις προσπάθειες που έγιναν από τις Η.Π.Α και την Μεγάλη Βρετανία υπάρχουν κάποιες χώρες που παραμένουν επιφυλακτικές απέναντι στη νέα εποχή που επιδιώκει να ξεκινήσει το Ιράν. Η κυβέρνηση της Γαλλίας φαίνεται να παρακολουθεί στενά την εφαρμογή των όρων της νέας πυρηνικής συμφωνίας και μοιάζει να μην πιστεύει πως είναι εφικτή η τήρησή τους από το ιρανικό κράτος. Μαζί με το Ισραήλ που δεν έχει πεισθεί πως το Ιράν θα χρησιμοποιεί τις πυρηνικές του εγκαταστάσεις μόνο για ειρηνικούς σκοπούς αλλά πως προσπαθεί να κερδίσει χρόνο⁷³ και υποστηρίζει ότι πάντα θα πλανάται η τήρηση ή μη του προγράμματος, γιατί άωτερος σκοπός του Ιράν είναι να αποσταθεροποιήσει την περιοχή της Μέσης Ανατολής και να κυριαρχήσει σε αυτήν.

Στις σχέσεις μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών-Ιράν υπήρχαν πολλά θέματα που έπρεπε να λυθούν, το ένα εξαρτιόταν σε έναν βαθμό από το άλλο και οι οικονομικές διατάξεις, η άρση του εμπάργκο και οι βλέψεις που είχαν και οι δύο πλευρές για την συνέχιση ή όχι του πυρηνικού προγράμματος, καθόρισαν το αποτέλεσμα και τους όρους της ειρηνικής συνύπαρξής τους στο διεθνές σκηνικό. Το Ιράν επιθυμούσε την άμεση άρση των κυρώσεων κάτι που οι Η.Π.Α. δεν θεωρούσαν πρώτη προτεραιότητα. Τελικά, με την υποστήριξη της Κίνας και της Ρωσίας αποφασίστηκε η σταδιακή άρση και πάντα υπό την επίβλεψη της JCPO η οποία ανέλαβε να βεβαιώσει πως τα πυρηνικά που υπάρχουν στο Ιράν θα χρησιμοποιηθούν μόνο ειρηνικούς σκοπούς. Το Ιράν πίστευε πως με την άρση του εμπάργκο και την υπογραφή της συμφωνίας θα μπορούσαν σταδιακά να επιστρέψουν όλα στους κανονικούς ρυθμούς και θα παρακαμφθεί μια ιστορία 36 χρόνων, γεμάτη εχθρότητα και καχυποψία, σε αντίθεση με την Αμερική που πίστευε πως η σταδιακή άρση των

⁷²Αγγελική Στυλάκη, «Νέο κεφάλαιο στις σχέσεις Ιράν –Δύσης μετά την άρση των κυρώσεων», *Το Βήμα*, 17.1.2016.

⁷³Γιώργος Τζογόπουλος, «Αισιοδοξία αλλά και σκεπτικισμός για το Ιράν» CNN Greece, 20.1.2016.

μέτρων θα ήταν ευνοϊκότερη για την μετάβαση στη νέα εποχή και πως το Ιράν μόνο τότε θα υποχρεωνόταν να υπακούσει και να τηρήσει πλήρως την συμφωνία.

Σε κάθε περίπτωση, η πορεία της συμφωνίας συνεχίζει να τελεί υπό την αίρεση πιθανών ανατροπών και οπισθοχωρήσεων από πλευράς του Ιράν, κάτι που θα μπορούσε να προκαλέσει τη απόφαση για λήψη νέων διεθνών κυρώσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι διαρκείς έλεγχοι και η συνεχής επιτήρηση κρίνονται από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς υποχρεωτικοί, μπορούν όμως να προξενήσουν καθυστέρηση στην οριστική απαλλαγή της Τεχεράνης από το σύνολο των διεθνών κυρώσεων. Το Ιράν δε θέλει πια να απολογείται για το παρελθόν και Ηνωμένες Πολιτείες είναι εμφανίζονται πρόθυμες να συμβιβασθούν με αυτό, πάντα θέτοντας ως προαπαιτούμενο την τήρηση των συμφωνηθέντων στο μέλλον.

4.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν αποτελεί βασικό κρίκο στις σχέσεις της χώρας με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις υπόλοιπες πυρηνικές δυνάμεις. Η επισκόπηση μίας πορείας που ξεκινά στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και κορυφώνεται σε ένα τελείως διαφορετικό περιβάλλον στις μέρες μας, επιτρέπει την ανάδειξη των παραγόντων που επέβαλαν την εκάστοτε πολιτική και των συνεπειών τους στο εσωτερικό του Ιράν. Η τελική επίτευξη της συμφωνίας της Λωζάννης το 2015, δείχνει να χαράσσει έναν εναλλακτικό δρόμο, επιτρέποντας την εκ νέου ένταξη του Ιράν στο διεθνές σκηνικό. Η απειλή, παρά ταύτα, μίας πιθανής ανατροπής των συμφωνηθέντων, επικρέμαται.

Συμπεράσματα

Μετά από 36 χρόνια διαπραγματεύσεων και διακυμάνσεων στις σχέσεις του Ιράν με τη διεθνή κοινότητα, ανοίγει ένα νέο παράθυρο στην μεταξύ τους επικοινωνία. Από την Ιρανική Επανάσταση, την εγκαθίδρυση του νέου καθεστώτος και την ομηρία των αμερικανών διπλωματών στην ιρανική πρεσβεία, έχει μεσολαβήσει πολύς καιρός. Η εσωστρέφεια του Ιράν επί Χομεϊνί το έστρεψε ενάντια στην Αμερική και σε όλες τις κυρίαρχες δυνάμεις εκείνης της περιόδου. Ο πόλεμος με το Ιράκ αποτέλεσε τροχοπέδη για την ανάπτυξή του και την προβολή του στο διεθνές σκηνικό. Ενώ είχε όλα τα εχέγγυα για να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής αλλά και στην διεθνή σκακιέρα, το Ιράν υιοθέτησε έναν ρόλο που δεν ταίριαζε ούτε με την γεωπολιτική του θέση, ούτε στην μέχρι τότε πορεία του που χαρακτηριζόταν από εξωστρέφεια, διπλωματία, αίγλη ενός κράτους που θεωρούνταν κοσμοπολίτικο και αποτελούσε και πόλο έλξης για τους γείτονές του και όχι μόνο.

Καθώς περνούσαν οι δεκαετίες και το Ιράν βυθιζόταν, ζώντας με τους εφιάλτες του και απομονωμένο από την διεθνή κοινότητα, η Ευρώπη θέλησε να το προσεγγίσει το 2003 με αφορμή το ζήτημα των πυρηνικών. Οι δύο πλευρές συμφώνησαν το 2004, αλλά οι όποιες συμφωνίες δεν είχαν διάρκεια καθώς η άνοδος στην εξουσία του προέδρου Αχμαντινετζάντ οδήγησε σε οπισθοδρόμηση και εκ νέου απομονωτισμό. Η κυβέρνηση του εναντιώθηκε σε όποιον επιχειρούσε να προσεγγίσει το Ιράν για να σταματήσει την παραγωγή πυρηνικών και τα βήματα προόδου για συνεργασία με άλλους παίκτες του διεθνούς συστήματος ήταν ελάχιστα. Ο τότε γραμματέας του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, Χασάν Ρουχανί, επεχείρησε αρχικά παρασκηνακά και μετά την εκλογή του ανοικτά, να βάλει το κράτος σε νέα τροχιά και να χτίσει εξ αρχής την σχέση του με τις Ηνωμένες Πολιτείες, κερδίζοντας εκ νέου την θέση που αναλογούσε στην χώρα του στη διεθνή σκηνή.

Τίποτα από τα δύο δεν ήταν εύκολο. Υπάρχουν πλέον πιο ισχυρές δυνάμεις στον κόσμο, που μπορούν να καθορίσουν ποιά θα μπορούσε να είναι η θέση του Ιράν. Και αυτό εξαρτάται από το πώς θα χειριστεί το θέμα των πυρηνικών. Η άρση των κυρώσεων, αρχικά βελτίωσε τις σχέσεις του με την Ουάσιγκτον, όμως απαιτεί συνεχή προσπάθεια από το Ιράν για να πείσει τους πάντες πως τηρεί την συμφωνία.

Συγχρόνως, όμως, σε τοπικό επίπεδο ενισχύεται η θέση του έναντι της Σαουδικής Αραβίας, η οποία δείχνει να τελματώνει με την εμπλοκή της στον πόλεμο στην Υεμένη και τις εσωτερικές της τριβές. Επιπλέον η συριακή κρίση έχει κοστίσει στην Ρωσία, που θεωρείται χρόνια σύμμαχος του Ιράν, θέτοντας σε νέες βάσεις την μεταξύ τους σχέση και την επιρροή της στην Μέση Ανατολή.

Παρ' όλα αυτά με την ακολουθούμενη από την κυβέρνηση Ομπάμα πολιτική και την άρση των κυρώσεων οι δύο χώρες πέρασαν σε μια περίοδο που ως πρόταγμα είχαν θέσει την εύρεση λύσεων για όσα τις χώριζαν, όπως το πυρηνικό πρόγραμμα, με προϋπόθεση βεβαίως την τήρηση όσων προβλέπει η συμφωνία της Λωζάννης. Με την εκλογή του νέου αμερικανού προέδρου το 2016 υπάρχει έντονος σκεπτικισμός και ανασφάλεια ότι μπορεί να βρεθούμε μπροστά σε μία συνολική μεταβολή των δεδομένων, που ίσχυαν μέχρι τώρα. Οι πρόσφατες ανακοινώσεις του Ντόναλντ Τράμπ, που απαγορεύουν την είσοδο στις Ηνωμένες Πολιτείες, πολιτών που προέρχονται από μουσουλμανικά κράτη, συμπεριλαμβανομένου και του Ιράν, οδήγησαν αντίστοιχα και την Τεχεράνη στη λήψη ανάλογων αποφάσεων. Ο υπουργός εξωτερικών Μοχάμεντ Τζαβάντ Ζαρίφ με δηλώσεις του υποστήριξε, πως η απόφαση Τράμπ είναι «μεγάλο δώρο στους εξτρεμιστές».⁷⁴ Είναι λογικό να σκεφτούμε πως με τέτοιες αποφάσεις η τήρηση των δεσμεύσεων του Ιράν δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη και η συμφωνία της Λωζάννης ίσως να μην είναι επαρκής για να διατηρηθεί η σταθερότητα στην περιοχή. Ο Τράμπ θα πρέπει να σταθμίσει το ευρύτερο συμφέρον και να προκρίνει τον τρόπο με τον οποίο μπορεί η Τεχεράνη να παίξει έναν εποικοδομητικό ρόλο για την προάσπιση της ειρήνης στην Μέση Ανατολή, καθιστώντας το Ιράν σύμμαχο και υπολογίσιμο παράγοντα όχι μόνο στην Μέση Ανατολή, αλλά και στην διεθνή σκηνή.

⁷⁴<http://www.naftemporiki.gr/story/1198963/iran-doro-stous-ekstremistes-to-diatagma-tramp>

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Abrahamian Ervand, *Iran Between two Revolutions*, (New Jersey, 1982)

Ali Muhammad Naqavi, *Islam and Nationalism*, (Islamic Propagation Organization)

Abdul-RazzaqJafar, *Islamists and the Palestinian Question*, (Islamic Propagation Organization)

Basic Books, “*A history of Iran Empire of the mind, The Pahlavis and the revolution of 1979*”, (New York, 2008)

Bayandor Darioush, *Iran and the CIA- The Fall of Mosaddeq Revisited*, (New York, 2010)

Baylis John & Smith Steve, *The globalization of world politics*, (Oxford University Press, 2005)

Buhta Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, (Washington Institute for Near East Policy and Konrad Adenauer Stiftung, 2000)

Collelo Thomas, Smith Henry, *Lebanon: a Country Study*, (Library of the Congress, Washington DC, 1989)

Cottam Richard W., “Human Rights in Iran under the Shah”, *Case Western Reserve Journal of International Law* (12/1), 1980

Curtis Glenn E. and Hooglund Eric, *Iran: a Country Study*, (Library of the Congress, Washington DC, 2008)

Hossein Fardoust, “*The Rise and the Fall of Pahlavi Dynasty, The Memoires of General*”, (Institute for Political Studies and Researches, 1995)

JalilRoshndel, *Oil and Strategy, Beyond The U.S.-U.K. Operation in the Persian Gulf* στο “*The Iranian Journal of International Affairs*”, (The Institute for Political and International Studies),

Khan Saira, *Iran and Nuclear Weapons, Protracted conflict and proliferation*, (Taylor & Francis e-Library, 2009)

Ελληνική

Κεφαλά Βιβή - Τσαρδανίδης Χαράλαμπος (επίμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, (Αθήνα, 2014)

Calvocoressi Peter, *ΗΔιεθνής Πολιτική Μετά το 1945, Το Ιράν και οι πόλεμοι στον Περσικό Κόλπο*, (Αθήνα, 2010)

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, (Αθήνα 2010)

Κώνστας Δημήτρης-Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, (Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2002)

Χάουαρντ Ρότζερ, *“Ιράν και κρίση: Πυρηνικές φιλοδοξίες και η αμερικανική απάντηση”*, Εκδόσεις ΚΨΜ, Λονδίνο 2004

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, (Εκδόσεις Πατάκης Αθήνα, 2001).

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <http://www.irantracker.org/>
- <http://cemmis.edu.gr/>
- www.nytimes.com
- www.wsj.com
- eeas.europa.eu
- www.treasury.gov
- www.brookings.edu
- www.cnn.gr
- www.gatestoneinstitute.org
- <http://www.bbc.com>
- <https://iranian.com>
- <https://history.state.gov>
- www.eisenhower.archives.gov
- www.mixanitouxronou.gr

- www.lifo.gr
- www.rizospastis.gr
- www.el.wikipedia.org
- www.protothema.gr
- www.neapolitiki.gr
- www.tovima.gr
- www.kathimerini.gr
- <http://icmu.nyc.gr>